

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Environmentální spolupráce na pozadí politického
konfliktu**

Případová studie vztahu Indie a Pákistánu

Bc. Veronika Korlová

Plzeň 2019

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Mezinárodní vztahy

**Environmentální spolupráce na pozadí politického
konfliktu**

Případová studie vztahu Indie a Pákistánu

Bc. Veronika Korlová

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Šárka Cabadová Waisová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2019

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2019

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. PhDr. Šárce Cabadové Waisové, Ph.D. za důvěru při volbě tématu, trpělivost, cenné připomínky a odborné rady, kterými přispěla k vypracování této práce.

Obsah

1 Úvod	1
1.1 Kdy a za jakých okolností se environmentální spolupráce rozvinula?	2
1.2 Kdo jsou aktéři, kteří se na spolupráci podílejí?	5
1.3 Jaké jsou motivace aktérů?	6
1.4 Jakým způsobem aktéři environmentální spolupráci uskutečňují?	6
1.5 Literatura	6
1.6 Struktura práce.....	7
2 Cesta k představě o environmentální spolupráci jako nástroji řešení konfliktu .	9
2.1 Počátky úvah o environmentální bezpečnosti	9
2.2 Zlomová 70. léta a první dvě generace autorů environmentální bezpečnosti	10
2.3 Úvahy o životním prostředí jako cestě ke spolupráci a dialogu.....	14
3 Siačenský ledovec: prostor sporů či spolupráce	19
3.1 Historický kontext	20
3.2 Současná environmentální situace.....	20
3.3 Aktéři sporu o ledovec.....	21
3.3.1 Státy	21
3.3.2 Zapojené mezinárodní organizace	24
3.3.3 Zapojené nevládní organizace	27
3.4 Transhraniční mírový park	29
3.5 Výsledky environmentální spolupráce	31
4 Sir Creek.....	33
4.1 Historický kontext	34
4.2 Současná environmentální situace.....	35
4.3 Aktéři	36
4.3.1 Státy	36
4.3.2 Zapojené mezinárodní organizace	39
4.3.3 Zapojené nevládní organizace	41
4.4 Návrhy řešení sporu.....	43
4.5 Výsledky environmentální spolupráce	44
5 Řeka Indus.....	47

5.1 Historický kontext	48
5.1.1 Smlouva o řece Indus.....	50
5.2 Současná environmentální situace.....	51
5.3 Aktéři	52
5.3.1 Stálá komise pro řeku Indus	52
5.3.2 Zapojené mezinárodní organizace	53
5.3.3 Zapojené nevládní organizace	57
5.4 Smlouva o řece Indus II.....	58
5.5 Výsledky environmentální spolupráce	59
6. Závěr.....	61
Seznam literatury:	65
Resumé	78

Seznam zkratek

- CBD – Úmluva o biologické rozmanitosti
- HIK – Heidelbergský institut pro výzkum konfliktů
- IMTD – Institut pro mnohostrannou diplomacii
- ISA – International Seabed Authority
- IUCN – Mezinárodní unie pro ochranu přírody
- LoC – Linie kontroly mezi Indií a Pákistánem
- NATMANCOM – National Mangrove Committee
- PFF – The Pakistan Fisherfolk Forum
- RDF – Výzkumná a rozvojová nadace
- SASAP – Akční plán pro Jižní asijské moře
- SRO – Sindh Radiant Organization
- TALOS – Technical Aspects of the Law of Sea
- UCDP – The Uppsala Conflict Data Program
- UIAA – Mezinárodní horolezecká federace
- UNCLOS – Konvence OSN o mořském právu
- UNDP – Program OSN pro rozvoj
- UNEP – Program OSN pro životní prostředí
- UNESCO – Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu
- UNMOGIP – Mise OSN v Indii a Pákistánu
- WB – Světová banka
- WCPA – Světová komise pro chráněná území
- WWF – Světový fond na ochranu přírody

1 Úvod

V posledních letech jsme svědky zhoršování životního prostředí – tají ledovce, nedostává se pitné vody, dochází k deforestaci a desertifikaci. Přesto je environmentální bezpečnost tématem, kterému není v mezinárodním prostředí věnováno příliš pozornosti. A to i přesto, že se vědci environmentálními otázkami začali zabývat už v 60. letech minulého století. V rámci úvah o environmentální bezpečnosti se v 90. letech rozvinula myšlenka využití environmentální spolupráce jakožto nástroje k řešení environmentálních i neenvironmentálních konfliktů. Autoři (například Raul Perez Lejano 2006) se začali zabývat tím, jestli je možná koexistence konfliktu a spolupráce, zda je možné environmentální spolupráce dosáhnout v průběhu konfliktu a za jakých okolností, jací aktéři se na spolupráci podílejí a jakých mohou dosáhnout výsledků.

V práci se budu zabývat environmentální spoluprací na pozadí konfliktu, jako nástrojem pro řešení konfliktu, a to konkrétně na případu Indie a Pákistánu. Vztah mezi těmito zeměmi je komplikovaný už od dekolonizace. Již v roce 1948 mezi nimi došlo ke krátkému vojenskému střetu o oblast Kašmíru. Ten se stal i důvodem dalšího střetu v roce 1965. Spor, ke kterému došlo o 6 let později, byl výsledkem snahy o osamostatnění Východního Pákistánu. K další válce došlo v roce 1999 a opět šlo o území Kašmíru. Konflikt není dosud uspokojivě vyřešen. I přes dočasná zlepšení vztahů mezi Indií a Pákistánem opakovaně dochází k násilným i nenásilným střetům. Navzdory neuspokojivým politickým vztahům a opakujícím se násilným střetům se ale hovoří o možnosti environmentální spolupráce, která by mohla mít na oba státy pozitivní vliv a pomoci zlepšit vzájemné vztahy. Tato spolupráce je navrhována či probíhá ve třech případech: konkrétně v oblasti Siačenského ledovce, mokřadu Sir Creek a sdílení řeky Indus. Důvodem zvolení tohoto tématu je, že události posledních měsíců nasvědčují tomu, že boje mezi Indií a Pákistánem mohou opět eskalovat. Chtěla bych se tedy zaměřit na to, zda by situaci mohla změnit environmentální

spolupráce. Zároveň jsem nenašla žádnou práci, ve které by byla pozornost věnována všem třem výše zmíněným případům.

Cílem předložené práce bude prozkoumat, za jakých okolností dochází k environmentální spolupráci států, mezi kterými probíhá politický konflikt; v tomto případě na příkladu Indie a Pákistánu. Hypotéza práce zní: „Environmentální spolupráce může fungovat jako nástroj, který přiměje spolupracovat státy, mezi kterými probíhá politický konflikt.“ V rámci práce si položíím několik dílčích otázek výzkumu. Otázky jsou následující:

Kdy a za jakých okolností se environmentální spolupráce rozvinula?

Kdo jsou aktéři, kteří se na spolupráci podílejí?

Jaké jsou motivace aktérů?

Jakým způsobem aktéři environmentální spolupráci uskutečňují?

Tyto otázky si budu klást ve všech třech konkrétních případech. Z odpovědí na tyto otázky bude jasné, v jaké fázi se nacházel konflikt mezi Indií a Pákistánem, když došlo ke spolupráci, jací aktéři se na spolupráci podílejí, zda je k tomu motivuje pouze životní prostředí nebo mají hlubší zájem, například nedostatek některého z přírodních zdrojů, a jakým způsobem environmentální spolupráci uskutečňují.

1.1 Kdy a za jakých okolností se environmentální spolupráce rozvinula?

Pro zodpovězení první výzkumné otázky „Kdy a za jakých okolností se environmentální spolupráce rozvinula?“ je třeba si definovat, co to je environmentální spolupráce, a také stanovit pevnou škálu hodnocení intenzity vztahů mezi Indií a Pákistánem.

V případě environmentální spolupráce je třeba podotknout, že mezi autory, kteří se environmentální spolupráci věnují, neexistuje jedna univerzální definice, někdy se dokonce můžeme setkat s tím, že autoři tento termín ani nijak nespecifikují (Waisová 2015: 50). Podle Rity Floyd (2008: 58–59) existují tři typy spolupráce v oblasti životního prostředí, které je možno spojit s mírotvornými kroky. První typ se týká možnosti spolupráce v oblastech, kde spor vypukl kvůli životnímu prostředí, přičemž spor může být změněn prostřednictvím přeshraničního řízení přírodních zdrojů. Druhý typ spolupráce

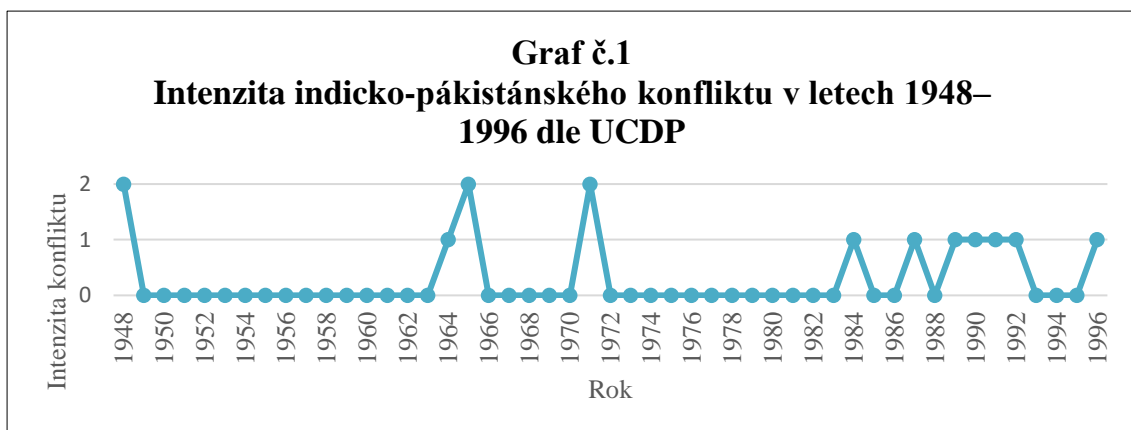
vychází z myšlenky, že společné otázky životního prostředí mohou vést k dialogu mezi konfliktními vládami, které se později mohou rozšířit do jiných oblastí. Třetí typ environmentální spolupráce je propojován s udržitelným rozvojem, který je chápán jako nezbytný požadavek míru.

Nejlepším možným způsobem, jak stanovit pevnou škálu hodnocení intenzity vztahů mezi Indií a Pákistánem, je zvolit si databázi, která se věnuje hodnocení intenzity konfliktů. Takových databází je několik – *The Uppsala Conflict Data Program* (UCDP), *Conflict Barometer* či *Correlates of War*. Databáze *Corralates of War* hodnotí konflikt jako občanskou válku nebo mezinárodní válku, kterou dále dělí na války mezi státy, státem a politickou entitou. Pro potřeby této práce je tedy nevhodná, proto jsem zvolila dvě jiné databáze. Tou první je databáze *Conflict Barometer*, kterou vydává Heidelberský institut pro mezinárodní výzkum konfliktů. Každý rok institut publikuje zprávu, ve které je konfliktům přiřazeno číslo od jedné do pěti, přičemž jedna značí spor, pět značí válku. Na základě toho pak lze sledovat intenzitu konfliktu v čase. Tato databáze má však jeden velký nedostatek, kterým je časové ohraničení, neboť zprávy jsou publikovány teprve od roku 1991 a jednotlivé konflikty jsou v nich hodnoceny až od roku 1996. Vzhledem k tomu, že spor mezi Indií a Pákistánem vznikl v roce 1947, je třeba pro období 1947–1996 použít jinou databázi. Tou je databáze UCDP, která pracuje se třemi druhy násilí – malý ozbrojený konflikt, střední ozbrojený konflikt a válka. Tato databáze má tedy menší škálu hodnocení intenzity sporu a rovněž její limit spatřuji ve vyhodnocování na základě počtu obětí sporu za kalendářní rok. Proto ji nevyužiji pro celé období konfliktu mezi Indií a Pákistánem, ale pouze do období, než bude možné pracovat s daty z databáze *Conflict Barometer*.

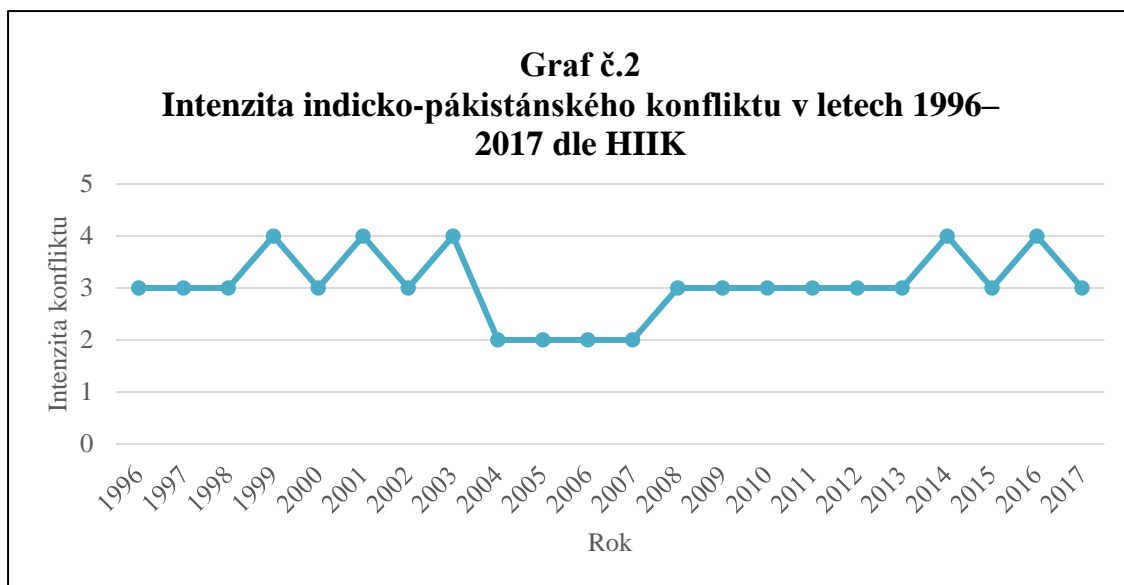
Z dat získaných z těchto dvou databází jsem vytvořila grafy konfliktu, kde jsem na horizontální osu zanesla čas a na vertikální osu intenzitu konfliktu. Vzhledem k délce sporu je jednotkou času jeden rok. U intenzity konfliktu používám stupně, které používají dvě již zmiňované databáze. Jelikož databáze používají jiná kritéria hodnocení a odlišný počet stupňů intenzity konflikty, vytvořila jsem grafy dva.

Databáze UCDP (citováno dle Gleditsch 2002) definuje dva stupně intenzity, prvním jsou malé ozbrojené konflikty, kdy v důsledku konfliktu během jednoho roku zemře nejméně 25 osob a maximálně 999 osob. Druhým stupněm je válka, kdy během jednoho roku zemře minimálně 1000 osob.

Databáze *Conflict Barometer* pracuje s pěti stupni intenzity, z toho první dva jsou klasifikovány jako nenásilné a další tři jako násilné. Prvním stupněm politického konfliktu je spor, tedy stav, kdy strany zastávají rozdílné postoje. Dalším stupněm je nenásilná krize, kdy hrozí použití násilí, případně dochází ke zranění osob při zásahu vůči majetku druhé strany. Třetím stupněm je násilná krize, kdy minimálně jedna strana sporadicky používá násilí vůči lidem. Dalším stupněm politického konfliktu je omezená válka, tedy stav, kdy alespoň jedna strana používá organizovanou sílu a k útokům dochází opakovaně. Použité nástroje a důsledky omezené války jsou vážné. Posledním stupněm je válka, během které alespoň jedna strana používá sílu masivním způsobem vůči věcem i lidem (HIIK: nedatováno).

Legenda: intenzita konfliktu: 1 – malé ozbrojené konflikty, 2 – válka. Zdroj: Autorka podle dat z Gleditsch et al. 2002 cit. dle UCDP (nedatováno).

Legenda: intenzita konfliktu: 1 – spor, 2 – nenásilná krize, 3 – násilná krize, 4 – omezená válka, 5 – válka. Zdroj: Autorka podle dat z HIIK 1996–2017.

S grafy budu pracovat u třech jednotlivých případů, kde budu mapovat průběh environmentální spolupráce. Pokud se bude v konkrétním období environmentální spolupráci dařit nebo bude naopak stagnovat, porovnáím to s tím, v jaké fázi se spor mezi Indií a Pákistánem nacházel. Na základě toho bude možné definovat, zda k environmentální spolupráci docházelo pouze v době, kdy byl spor v útlumu, anebo zda environmentální spolupráce fungovala i době, kdy byl mezi státy válečný stav.

1.2 Kdo jsou aktéři, kteří se na spolupráci podílejí?

Vzhledem k tomu, že chci docílit co nejkonkrétnější představy o environmentální spolupráci, zaměřím se na veškeré typy aktérů, kteří se na řešení sporu podílejí. Zahrnutí tak budou aktéři vnitřní i vnější, či formální i neformální. Aktérem, který je v případě řešení politického konfliktu zásadní, jsou státy, respektive jejich vrcholní představitelé – prezidenti, premiéři a ministři. Dále očekávám, že se o spor budou zajímat také mezinárodní organizace, které se zaměřují na ochranu životního prostředí. Dalším typem aktéra mohou být nevládní organizace, přičemž u nich bude zajímavé, zda se bude jednat o domácí či mezinárodní nevládní organizace. Kromě těchto

formálních aktérů je možné i zapojení neformálních aktérů, například místních obyvatel či ochránců životního prostředí.

1.3 Jaké jsou motivace aktérů?

Odpovědí na tuto otázku zjistím, proč se aktéři na environmentální spolupráci podílejí. Vzhledem k typu spolupráce je možné odvodit, že motivací by mělo být životní prostředí. Ke spolupráci však může dojít proto, že aktéři chtějí životní prostředí ochránit v takové podobě, v jaké je v současné chvíli, nebo mohou jednat až ve chvíli, kdy už dochází ke zhoršování životního prostředí a v takovém případě aktéři chtějí zabránit další devastaci. Dále je ale potřeba myslet na to, že pro některé aktéry může být životní prostředí vedlejší a jejich motivací mohou být například ekonomické zisky, neboť životní prostředí může být bohaté na přírodní zdroje. V případě, že si aktéři uvědomují potenciál životního prostředí pro spolupráci, která se může dále rozvíjet, mohlo by i to být motivací.

1.4 Jakým způsobem aktéři environmentální spolupráci uskutečňují?

Odpovědí na tuto otázku zjistím, jak je či bude spolupráce realizována. Ve chvíli, kdy víme, jací aktéři se na spolupráci podílejí a co je k tomu vede, je nasnadě otázka, jakým způsobem chtějí spolupráce docílit.

1.5 Literatura

Při psaní této diplomové práce jsem vycházela téměř výhradně ze zahraniční literatury. V teoretické části vycházím převážně z článků z odborných časopisů a knižních publikací. Literatury věnující se environmentální bezpečnosti je poměrně dostatek, přeci jen už tento koncept existuje téměř šedesát let. V počátcích se tématu věnovali například členové Římského klubu nebo Harrison Brown, později Arthur Westing, který navrhoval řešení sporů pomocí tzv. mírových parků, které měly být zřizovány ve sporných oblastech. Autorů, kteří se věnují environmentální spolupráci jakožto nástroji k transformaci konfliktu, už je ale méně a pro českého čtenáře jsou méně dostupné. K autorům, kteří se této problematice věnují, patří například Richard A. Matthew, Günther Baechler nebo Geoffrey D. Dabelko. V případě české

literatury se environmentální spolupráci jako nástroji řešení konfliktů věnuje pouze Šárka Cabadová Waisová.

V empirické části čerpám z odborných časopisů, přičemž většina z nich je zaměřena na životní prostředí, více pracuji i s novinovými články nebo webovými stránkami, ze kterých získávám data od mezinárodních a neziskových organizací, jež v jednotlivých oblastech působí. V této části jsem také často využívala *ResearchGate*, platformu, v jejímž rámci akademici zveřejňují své články, případně pokud nejsou veřejně dostupné, je možné autora kontaktovat a o jeho publikaci ho požádat, čehož jsme několikrát využila.

1.6 Struktura práce

Tato diplomová práce je koncipována jako vícepřípadová studie. Konkrétně budu pracovat se třemi případy, u kterých budu zkoumat okolnosti environmentální spolupráce v podmínkách politického konfliktu, tedy zda v těchto konkrétních případech dochází k environmentální spolupráci i v dobách, kdy dochází ke zhoršování indicko-pákistánských vztahů.

Práce je rozdělena do pěti kapitol. V první kapitole přiblížím vývoj přístupu ke vztahu mezi životním prostředím a bezpečností, vznik konceptu environmentální bezpečnosti a jeho proměnu až po ideu vzniku environmentální spolupráce jakožto nástroje řešení konfliktu.

Následovat bude empirická část práce, která je rozdělená na tři kapitoly. První kapitola empirické části pojednává o Siačenském ledovci, jež se nachází na území Kašmíru, které je násilným sporem mezi Indií a Pákistánem sám o sobě. Ledovec je označován jako nejvýše položené bojiště světa a právě přítomnost dvou armád má negativní dopady na životní prostředí. Za poslední desítky let se ledovec značně zmenšil a do velké míry za to může právě přítomnost vojáků. Mimo jiné se odpad, který vzniká v důsledku přítomnosti vojáků, dostává z této oblasti i do řeky Indus. Že je Siačenskému ledovci věnována pozornost obou stran sporu naznačuje i fakt, že se kvůli němu uskutečňují jednání politiků obou zemí, která však nepřinášejí zásadní změny.

Druhá kapitola empirické části práce je věnována sporu o Sir Creek, což je sporný říční kanál. Jedná se hraniční oblast, kde se strany nemohou shodnout

na vymezení hranice. Situace je o to komplikovanější, že z případného vymezení hranice bude plynout i nárok na vymezení exkluzivní ekonomické zóny. Kromě ekonomické hodnoty má oblast také ekologickou hodnotu, a právě proto by bylo vhodné zvýšit ochranu přírody. V současnosti dochází k úbytku biodiverzity, a to i kvůli rybolovu, který zde není koordinován.

Třetí a poslední kapitola empirické části se věnuje sdílení řeky Indus. V tomto případě státy uzavřely v roce 1960 smlouvu, která měla spíše technický ráz. V posledních letech se ale hovoří o možnosti revize smlouvy, neboť vzhledem k již zmiňovaným klimatickým změnám hrozí, že v budoucnu ji nebude možné dodržovat. S řekou Indus se pojí více problémů – je znečištěná, v jejím okolí dochází k deforestaci, množství vody ubývá, a naopak v létě, kdy tají ledovce, dochází k záplavám. Rovněž roste populace a množství vodních elektráren, což je pro řeku také zátěž. Ledovce jsou pro řeku značným zdrojem vody, ale jsou neobnovitelné a kvůli klimatickým změnám tají mnohem rychleji. Zároveň klimatické změny ovlivňují i množství srážek v Indii a Pákistánu – srážek ubývá a situace se bude zřejmě zhoršovat.

V závěrečné části práce zhodnotím, za jakých okolností docházelo ke spolupráci a zda probíhala i v případě vyostření konfliktu, nebo jen pokud byl spor v latentní fázi. Zároveň vyhodnotím, jací aktéři v oblasti působí, jakým způsobem se snaží dosáhnout řešení a co je k aktivitě motivuje.

2 Cesta k představě o environmentální spolupráci jako nástroji řešení konfliktu

Možnost využít environmentální spolupráci jako cestu ke smíření stran konfliktu se mezi vědci etablovala teprve v 90. letech minulého století, přestože environmentální bezpečnosti se věnuje pozornost už od přelomu 50. a 60. let 20. století. V průběhu těchto dekád lze zaznamenat klíčová díla a události, které se postupně vyvíjely až k myšlence využití environmentální spolupráce jako nástroje řešení konfliktu. Podstatné je ale také zmínit, že ne všichni autoři věří, že je tato teze platná, neboť přírodní zdroje dle nich mají spíše konfliktní potenciál. Pro pochopení myšlenky využití environmentální spolupráce jako nástroje řešení konfliktu v této kapitole představím vývoj přístupů spojujících bezpečnost a konflikty společně se životním prostředím.

2.1 Počátky úvah o environmentální bezpečnosti

Prvotní myšlenky věnující se environmentální bezpečnosti můžeme hledat už v 50. a 60. letech minulého století. První autoři, kteří začali spojovat životní prostředí s bezpečností, byli převážně badatelé v oblasti přírodních věd. Předním autorem této doby byl Harrison Brown, který se původně věnoval chemii, proto se jeho dílo *The Challenge of Man's Future*, vydané v roce 1954, zaměřuje na problematiku především z vědeckého hlediska. Brown v této knize zdůrazňuje problémy spojené s exponenciálním populačním růstem a vyčerpáním zdrojů, které je ale možné řešit, a to rozvojem technologií pro zvyšování produkce potravin. Brown rovněž zastával myšlenku kontroly nárůstu populace a domníval se, že pokud tak nebude činit samo lidstvo, postará se o to příroda (Brown, citováno dle Blacker 1954: 160). Mezi další stěžejní publikace věnující se environmentální tematice patří kniha od Rachel Carsonové *Mlčící jaro* (*Silent Spring*) z roku 1962, která bývá spojována s počátkem environmentalistických hnutí a rovněž jí bývá přisuzována zásluha za šíření problematiky životního prostředí mezi širokou veřejností. Carsonová, jejímž vědeckým zázemím byly rovněž přírodní vědy, upozorňovala na problematiku insekticidů a jiných jedovatých prostředků používaných v zemědělském sektoru a argumentovala,

že jejich nadměrné využívání by mohlo skončit katastrofou (Carson, citováno dle Moldan 2015: 326). Léta 50. a 60. tedy můžeme označit za období, kdy se začínají objevovat první díla, která poukazují na neuvážlivé chování člověka k životnímu prostředí a přírodnímu bohatství. V této době se výzkumem zabývají především jednotliví autoři, kteří se věnují přírodním vědám.

2.2 Zlomová 70. léta a první dvě generace autorů environmentální bezpečnosti

Ještě ke konci 60. let, přesněji v roce 1968, vzniká Římský klub sdružující jednotlivce s různým vědeckým zázemím, kteří se zajímají o zrychlující se tempo sociálně-ekonomického rozvoje, zhoršování životního prostředí a nerovnost mezi severem a jihem. Do roku 1969 byl klub úmyslně provozován jako "neorganizace" – neformální skupina osob, které se často setkávaly s cílem lépe porozumět globálním problémům (Club of Rome: nedatováno). Římský klub si získal pozornost publikací manželů Meadowsových Meze růstu (*The Limits to Growth*) v roce 1972. Autoři se ve zprávě zaměřili na zkoumání pěti hlavních globálních trendů, které jsou mezi sebou propojeny – zrychlování industrializace, rychlý populační růst, rozšíření podvýživy, vyčerpání neobnovitelných zdrojů a zhoršující se životní prostředí. Autoři docházejí k závěru, že pokud budou tyto trendy pokračovat stejným tempem, budou limity růstu na této planetě dosaženy někdy v příštích sto letech. Podle zprávy ale lze trendy změnit a vytvořit ekologický a ekonomický stav, který zajistí každému jedinci základní potřeby a bude dlouhodobě udržitelný. Čím dříve se společnost pokusí o změnu, tím větší bude její úspěch (Pestel 1972). Pouhý rok po vydání Limitů růstu došlo k ropným šokům, které do jisté míry potvrdily provázanost omezeného množství zdrojů a růstu populace. Tyto dvě události v kombinaci s tehdejším smýšlením společnosti, jež zaznamenávala posun od materialismu k postmaterialistickým hodnotám, zapříčinily větší zájem o životní prostředí (Waisová 2016: 15).

Tento zvýšený zájem můžeme zaznamenat rovněž na půdě mezinárodních organizací. V roce 1972 se ve Stockholmu uskutečnila konference OSN o životním prostředí (*UN Conference on the Human Environment*), kterou lze označit za jeden z nejdůležitějších mezníků v přístupu k životnímu prostředí.

Výsledkem několikadenní konference byla deklarace s téměř třiceti principy, přičemž jeden z nich stanovil, že bilaterální či multilaterální spolupráce je důležitá kvůli efektivní kontrole, prevenci, zmenšení a odstranění nepříznivých environmentálních účinků (United Nations 1972). Dalším výsledkem konference byl vznik národních ministerstev pro životní prostředí a vznik Programu OSN pro životní prostředí (*United Nations Environmental Programme/UNEP*). V 70. a 80. letech proběhlo mnoho dalších významných událostí, například v roce 1977 pod záštitou UNESCO proběhla první mezinárodní konference věnující se environmentálnímu vzdělávání, v roce 1982 vznikla Světová charta OSN ochrany přírody (*World Charter for Nature*), která upozorňovala na závislost lidstva na přírodních zdrojích. V neposlední řadě v roce 1987 Světová komise Organizace spojených národů pro životní prostředí a rozvoj vydala zprávu *Naše společná budoucnost (Our common future)*, rovněž známá jako Zpráva Brundtlandové, kde byl poprvé definovaný termín „trvale udržitelný rozvoj“ (Moldan 2015: 348–349).

Podstata výše zmiňovaných publikací a události tkví v tom, že v důsledku zvýšení povědomí o životním prostředí začínají na přelomu 70. a 80. let vznikat první díla, která spojují bezpečnost a životní prostředí. Právě do tohoto období řadí Carsten F. Rønnfeldt (1997: 473) ve svém článku *Three Generations of Environment and Security Research* první generaci autorů, kteří se zabývali studiem bezpečnosti a životního prostředí.

K významným představitelům první generace patří například Lester Brown, Johan Galtung nebo Richard H. Ullman. Tento proud autorů pracoval s tvrzením, že environmentální faktory by měly být začleněny do konceptualizace bezpečnosti, neboť mezi životním prostředím a bezpečností existuje vztah, který je často podceňovaný (Rønnfeldt 1997: 473). Lester Brown (1977: 37) ve svém článku *Redefining National Security* rozšiřuje škálu hrozeb, kterým mohou státy čelit. Brown tvrdí, že dosud dominantní vojenská hrozba je pro národní bezpečnost jen jednou z mnoha hrozeb. Mnoho nových ohrožení pochází přímo nebo nepřímo z rychle se měnícího vztahu mezi lidstvem a přírodními zdroji. Dále dodává, že ekologické problémy a nedostatek zdrojů se

později transformují do ekonomických potíží, které následně vyústí v sociální nepokoj a politickou nestabilitu. Dosavadní vojenské obranné mechanismy jsou navíc neúčinné vůči environmentálním hrozbám, jako je například deforestace. Environmentální hrozby jsou navíc komplexní a nelze je řešit pouze v jednotlivých státech. Mnohem známější publikací je však článek *Redefining Security* od Richarda Ullmana (1983: 152–153), podle kterého mohou mít nevojenské hrozby, ke kterým se řadí i ty environmentální, stejný, ne-li větší potenciál ohrožit národní bezpečnost než vojenské hrozby. Na základě toho je třeba změnit konceptualizaci bezpečnostní politiky. Přestože se podle něj problematice rostoucí populace a životního prostředí věnuje pozornost už delší dobu, ke změnám zatím nedochází. Taková změna podle něj může trvat i jednu generaci, proto je třeba trvalé úsilí ve veřejném vzdělávání.

Autoři první generace environmentální bezpečnosti bývají kritizováni za to, že jejich poznatky byly spíše zmatečné, než že by šlo o redefinici konceptu bezpečnosti, nebo za to, že pro své teze neměli dostatek empirických dat. Dokken – Graeger (citováno dle Rønnfeldt 1997: 474) však dodávají, že díla již zmiňovaných autorů pravděpodobně nebyla zamýšlena jako analytické nástroje, ale spíše jako politické úvahy.

Druhá generace se dle Rønnfeldta (1997: 474–475) rodí na začátku 90. let. Vycházela z kritiky první generace, především diskutovala již zmiňovaný nedostatek empirických dat. Významným představitelem této generace byl Thomas Homer-Dixon, kolem kterého se vytvořila takzvaná Torontská škola. Cílem této skupiny bylo odchýlit se od debaty o konceptualizaci bezpečnosti a založit svůj výzkum na empirických datech. Dalším cílem bylo poskytnout porozumění tomu, jaké může být propojení mezi nedostatkem zdrojů a násilným konfliktem a zda environmentální tíseň vede v rozvojových zemích k násilí. Torontská škola pracuje s konceptem, kdy environmentální tíseň má sociální důsledky, které mohou vyústit v konflikt. Z tohoto konceptu následně vycházeli při analýze dvanácti případových studií.

Vzhledem k tématu práce zde krátce zmíním výsledky ze dvou případových studií Torontské školy, které se věnovaly Pákistánu a Indii.

V případě Pákistánu je velká pozornost věnována tamnímu způsobu vládnutí. Politické napětí v podobě regionálních, etnických a třídních konfliktů je již dlouhou dobu rysem národního prostředí. Autoritářské vlády převyšovaly provinční práva a regionální autonomii a nebraly ohled na rychlý populační růst. Došlo tak ke zhoršení životního prostředí a obrovské migraci chudých obyvatel z ekologicky zatěžovaných venkovských oblastí do měst. Etnická rivalita byla stále více urbanizována a příležitosti k násilí se odpovídajícím způsobem zvýšily. Podle autorů vyžaduje trvalé řešení těchto problémů zásadní reformy státu a jeho politik. Při jejich nepřítomnosti se environmentální tíseň zhorší a občanské spory se pravděpodobně zvýší. Spory by mohly vést k rozpadu státu a v takovém případě by se režim mohl pokusit odvrátit pozornost od vnitřní krize tím, že zhorší napětí se svými sousedy. Vhodným regionálním konfliktem by v tu chvíli mohl být spor s Indií o Kašmír (Gizewski – Homer-Dixon 1996). V případě Indie je hlavním problémem vysoký populační růst, což znamená zvyšující se tlak na produkci potravin. To má vliv na životní prostředí, přičemž největšími problémy jsou rozsáhlé odlesňování a desertifikace. Nedostatek zdrojů a pracovních míst na venkově žene obyvatele do měst, kde je přetížena infrastruktura, zvyšuje se smog a dochází k výpadkům dodávek elektřiny a vody (Homer-Dixon – Percival nedatováno). V obou případech jsou tedy problémy podobné, velký populační růst má vliv na životní prostředí, jehož stav se zhoršuje.

Nutno podotknout, že Torontská škola se v případových studiích věnovala převážně vnitrostátním situacím. Přesto v souhrnu těchto studií docházejí i k závěru, že environmentální tíseň jen zřídka přímo přispívá k mezistátnímu konfliktu. Rovněž ale dodávají, že konflikty vzniklé zčásti environmentální tísní mohou mít významné nepřímé účinky na mezinárodní společenství. Pro studium environmentální bezpečnosti je stěžejní především to, že autoři na základě empirických studií dospěli k závěru, že nedostatek obnovitelných zdrojů, jako jsou zemědělská půda, lesy a vodní hospodářství, může vést ke konfliktu. Kvůli nedostatku zdrojů pak může docházet k chudobě a migraci, přičemž tyto dva

následky bývají často označovány jako původci konfliktu (Homer–Dixon – Percival 1996: 6–10).

Jelikož jedním z případů této práce je možná spolupráce Indie a Pákistánu při sdílení řeky Indus, zmíním zde i Petera H. Gleicka, který se zaměřuje na konfliktní potenciál vodních zdrojů. Podle Gleicka (1993: 111–112) voda přispívá ke konfliktům mezi státy a v budoucnu bude ke konfliktům docházet stále častěji. V některých částech světa státy bojují o přístup k vodním zdrojům, využívají je jako válečné nástroje a zároveň dochází k růstu populace, což značí větší potřebu vodních zdrojů. Potřeba vodních zdrojů bude stále vyšší, neboť kvůli klimatickým změnám se bude více využívat zavlažovacích systémů, což zapříčiní, že voda bude čerpána rychleji, než bude doplňována přírodními procesy. Konflikty budou mít ale spíše povahu politických konfrontací a vyjednávání nežli válečných sporů.

Ačkoliv Torontská škola za svůj výzkum sklidila i kritiku, Rønnfeldt (1997: 476) tvrdí, že pro studium environmentální bezpečnosti byla jejich práce velmi podstatná, neboť nejenže zvýšila povědomí o životním prostředí v politice i společnosti, ale nadále už bylo pro kritiky velmi obtížné popírat, že by mezi životním prostředím a bezpečností mohl existovat vztah.

2.3 Úvahy o životním prostředí jako cestě ke spolupráci a dialogu

Rønnfeldtův často citovaný článek vyšel v roce 1997, kdy třetí generace teprve vznikala, přesto ale přišel s určitou predikcí. Třetí generace by měla rozšířit pole analýzy a věnovat se širšímu počtu témat. Výzkum by měl být více posunut do oblasti míru a konfliktu a měl by být prováděn na více úrovních. Torontská škola se zaměřovala na substátní a státní úroveň, ale environmentální tíseň má často nadnárodní prvky, které vyžadují regionální či mezinárodní koordinaci. Rovněž by studium mělo být rozšířeno i o možnost spolupráce (Rønnfeldt 1997: 476–477).

V současnosti už je možné predikci vyhodnotit a lze říci, že měl Rønnfeldt pravdu. K představitelům třetí generace patří například Nils Petter Gleditsch, Marc A. Levy nebo Aaron Wolf. Autoři se do problematiky snažili zapojit více faktorů – sociologické či politické, a nebrat proces jako pouhý sled po sobě

jdoucích událostí. Důležitým poznatkem, ke kterému dospěli, je, že změna životního prostředí a nedostatek zdrojů pravděpodobně nepovedou k mezinárodnímu konfliktu. Tématem, kterému se dostávalo velké pozornosti u třetí generace, byly vodní zdroje a války o vodu. Svědčí o tom i pozornost mezinárodních organizací, například UNESCO, které vydalo několik zpráv věnujících se vodním zdrojům, například zpráva z roku 2006 *Voda – sdílená odpovědnost (Water: A Shared Responsibility)*. Autoři se zaměřovali především na možnost spolupráce při sdílení zdrojů a management konfliktů, který byl doposud přehlížen. Otázkou tedy bylo, jak odvrátit vodní války a zajistit, aby nedostatek vody nevedl k násilným konfliktům (Harington 2013: 67–71).

Předním představitelem třetí generace je Aaron Wolf, který se věnuje právě sporům o vodní zdroje. Podle Wolfa (2007: 22) může vodní tok, který překračuje hranice mezi státy, způsobit mezi nimi napětí. Je však málo pravděpodobné, že by napětí mohlo vést k ozbrojenému konfliktu, neboť včasná spolupráce může situaci zlepšit. Vodní zdroj se navíc může stát podnětem k dialogu a spolupráci, a to i v případě intenzivního politického napětí. Úspěšné dohody vedou od debaty v oblasti práv k zájmu o spravedlivé rozdělení. Zapojí-li se do spolupráce i mezinárodní organizace, případně vznikne nová, je spolupráce odolná, a to i pokud v budoucnu dojde ke sporu v jiné tematické oblasti. Pokud se situace neřeší, spíše než ke konfliktu mezi státy, může dojít k úbytku vody, což bude mít vliv na vnitřní stabilitu států nebo regionu, a to může mít dopad i na mezinárodní prostředí.

Dalším autorem, který připouští, že zhoršující se životní prostředí může být důvodem ke konfliktu, ale i spolupráci, je Karin Dokken. Strach z environmentálních sporů a jiných bezpečnostních hledisek může vést k podpoře regionální integrace, neboť společné vnímání hrozby je motivující silou k integraci mezi státy. To především mezi rozvojovými zeměmi, kde jsou ekonomické vazby mnohem slabší. Dokken poukazuje na to, že společné úsilí v případě environmentální hrozby překonalo sociální dopady, a tudíž může vést i k regionální integraci (Dokken 1997: 519–525).

Geoffrey Dabelko je často citovaným autorem, který spojuje životní prostředí se spoluprací. Dabelko (2006) uvádí několik výhod, které má životní prostředí a které se dají využít jako východisko ke spolupráci. První výhodou je, že životní prostředí ignoruje politické hranice, tudíž v zájmu udržení přírodních zdrojů nebo zmírnění negativních dopadů na životní prostředí musí strany spolupracovat. Dále otázky životního prostředí vyžadují dlouhodobou spolupráci při jejich řešení. Během dlouhodobého procesu spolupráce se vytváří platforma pro průběžný dialog a interakci, což podporuje budování důvěry. Otázky životního prostředí představují "vysokou" a "nízkou" politiku. V případě životního prostředí můžeme do vysoké politiky zařadit například vodní zdroje, což je téma, kterému je třeba věnovat velkou politickou pozornost. Mají-li environmentální problémy nízkou politickou prioritou, mohou sloužit jako oblast dialogu a spolupráce v rámci většího konfliktu, aniž by v tomto případě představovaly ohrožení nejspornějších otázek, čímž mohou poskytnout bezpečný první krok k dialogu. Podle Dabelka (2006) životní prostředí může hrát v případě konfliktu několik rolí – může pomoci předejít konfliktu, neboť řízení přírodních zdrojů může vést ke zlepšení životních podmínek mezi společnostmi. Během konfliktu může životní prostředí působit jako záchrana, jelikož může představovat produktivní oblast pro dialog. Dále může pomoci ukončit konflikt – společný environmentální management, i když životní prostředí nemusí být příčinou konfliktu, pomáhá podporovat dialog mezi společnostmi, což může být prvním nezbytným krokem k usmíření. A rovněž může udržet mír dlouhodobý, neboť přeshraniční spolupráce může povzbudit i ekonomiku, z čehož mohou mít obě strany prospěch.

Mnohdy navrhovaným způsobem, jak skrze environmentální spolupráci řešit politické konflikty mezi státy, je vytvoření takzvaných mírových parků. Tato možnost je navrhována i v případě indicko-pákistánského konfliktu. Mírové parky jsou přeshraniční chráněné oblasti, které jsou spravované právními nebo jinými účinnými prostředky, které jsou zaměřeny na zachování biologické a kulturní rozmanitosti, podporu míru a spolupráce. To zahrnuje i budování důvěry a porozumění a předcházení konfliktu. Myšlenkou mírového parku je

obrátit logiku teritoriálního konfliktu a usilovat o budování režimu spolupráce v rozmanitých dimenzích, počínaje teritoriální (Lejano 2006: 564). Ke vzniku mírového parku může dojít kvůli ziskům nebo proto, že strany přestávají myslet individuálně a projevuje se společný zájem. Tyto důvody se navzájem doplňují a neměly by být chápány samostatně. Mírové parky nezahrnují jen spolupráci států, ale i jednotlivců či nevládních organizací. Právě v tom spočívá podstata, že uznává nejen nadřazenost budování vztahů, ale také to, že jde o spolupráci, na níž se podílejí i jiní aktéři než jen státy (Lejano 2006: 578–579). Peter Mackelworth (2012: 95–96) dodává, že samotné zachování životního prostředí nemusí být dostatečně motivující pro to, aby státy spolupracovaly. Důležitý je i vzájemný ekonomický prospěch nebo propagace mírových vztahů, což může přinést lepší mezinárodní prestiž.

O tom, že myšlenka budování míru skrz environmentální spolupráci má potenciál, svědčí i fakt, že ji začaly brát v úvahu mezinárodní organizace. Například již zmiňovaný UNEP zřídil v roce 2008 za účelem rozšíření odborné a analytické kapacity odbornou poradní skupinu pro životní prostředí, konflikty a budování míru. Koordinační skupina rozvíjí nástroje a identifikuje osvědčené postupy při využívání přírodních zdrojů a životního prostředí způsobem, který přispívá k budování míru (UNEP 2009: 1). UNEP přistupuje k životnímu prostředí komplexně. Přírodní zdroje a životní prostředí mohou být zapojeny ve všech fázích konfliktního cyklu, tedy přispívat k vypuknutí konfliktu, také mohou prodlužovat konflikt a tím zhoršovat možnost mírového ukončení konfliktu, a v zemích po ukončení konfliktu mohou přispět ke znovuvypuknutí konfliktu. Životní prostředí rovněž může být samo o sobě přímo či nepřímo obětí konfliktu. Přírodní zdroje a životní prostředí však mohou i přispět k budování míru prostřednictvím hospodářského rozvoje, vytváření pracovních míst a udržitelného živobytí. Spolupráce při řízení přírodních zdrojů nabízí nové příležitosti k budování míru. Každý stát musí používat a chránit životně důležité zdroje, jako jsou lesy, voda, úrodná půda, energie a biodiverzity. Otázky životního prostředí tak mohou sloužit jako efektivní platforma nebo katalyzátor pro posílení dialogu, budování důvěry a rozšíření spolupráce mezi rozdělenými

skupinami nebo státy (UNEP 2009: 28–29). Právě z toho UNEP vychází, když nabízí odborné znalosti, které pomáhají přeměnit místní a přeshraniční konflikty o přírodní zdroje a životní prostředí na příležitosti k budování důvěry, spolupráce a společného prospěchu. UNEP jedná jako nestranný expert a důvěryhodná třetí strana při zprostředkování dialogu, jedná se o takzvané environmentální budování míru (*environmental peacebuilding*) (UN Environment: nedatováno).

Na základě výše zmíněných myšlenek začaly vznikat rovněž případové studie. Jednou z nich je *Conserving the Peace: Resources, Livelihoods and Security*. Autoři Richard Matthew, Mark Halle a Jason Switzer (2002: 5–6) se věnují tomu, zda spolupráce v oblasti životního prostředí může sloužit jako nástroj k vytvoření míru. Na základě jednotlivých případových studií docházejí k závěru, že ano. Přidaná hodnota práce tkví v tom, že se jednotlivým případovým studiím věnují autoři, kteří pocházejí z rozvojových zemí a v dané oblasti se dlouhodobě pohybují.

Trvalo více jak čtyřicet let, než se možnosti environmentální spolupráce jako nástroji řešení politického konfliktu začala věnovat pozornost. V počátcích šlo spíše o strach z budoucnosti, pokud se nezmění přístup k životnímu prostředí. Na tomto základě začali autoři pracovat s myšlenkou zapojení životního prostředí do konceptualizace bezpečnosti. Následovala generace, která přisuzovala přírodním zdrojům konfliktní potenciál, který nemusel nutně způsobit konflikt mezi státy, ale minimálně politické zhoršení vztahů. Teprve od 90. let autoři věnují pozornost myšlence využít přírodní zdroje jako možnost pro dialog. O něco později se pak objevují práce, které se zaměřují na možnost využít životní prostředí jako nástroj k řešení konfliktu.

3 Siačenský ledovec: prostor sporů či spolupráce

Siačenský ledovec leží na východě pohoří Karakoram v oblasti Kašmíru (viz obrázek č. 1) a je jedním z nejvíce nehostinných ledovců na světě. Ledovec je dlouhý 76 km a široký od 2 do 8 km, celkově pokrývá necelých 1000 km². Ročně zde nasneží několik metrů sněhu, sněhové bouře trvají i 20 dní a teploty zde dosahují i – 60°C. Z těchto důvodů bývá oblast přezdívána jako „Třetí pól“. Vzhledem k nadmořské výšce 5 400 m n. m. je ledovec označován za nejvýše položený ozbrojený konflikt (Padder 2013: 35; Kemkar 2005: 10–11). Kvůli klimatickým změnám, ale i znečištění způsobenému vojenskou přítomností, se zmrzlé jádro ledovce zmenšuje, a to takovým tempem, že přibližně za 50 let by mohl ledovec zmizet (Bezbaruah: 2004).

Obrázek č. 1 – Siačenský ledovec

(Zdroj:http://www.siachenglacier.com/mimes/Map_Siachen_Kashmir_Standoff_2003_HR.png, 9. 2. 2019).

3.1 Historický kontext

V roce 1984 zde vypukl hraniční spor, který pramení z nejasností v dohodách uzavřených mezi státy. V roce 1949 stanovila Dohoda z Karáči (*Karachi Agreement*) linii příměří, která byla od té doby monitorována pozorovateli Organizace spojených národů a jejím cílem bylo ukončit boje v oblasti Kašmíru. Hraniční linie mezi státy nebyla v této oblasti dostatečně vyřešena ani v roce 1972 v Dohodě ze Simly (*Simla Agreement*). Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 20. století se uskutečnila řada mezinárodních horolezeckých expedic, které se vydaly do oblasti ledovce Siačen přes Pákistán. Poté, co se to dozvěděla indická strana, zahájila 13. dubna 1984 operaci *Meghdoot* a do oblasti vyslala své vojáky. Na to Pákistán reagoval obdobně a také na ledovec poslal armádu. Od té doby je zde vojenská přítomnost trvalá. Podle odhadů počet rozmístěných vojáků ani na jedné straně nepřesahuje deset tisíc (Chari – Cheema – Cohen 2007: 21–22). Vzhledem k přírodním nehostinným podmínkám vojáci umírají spíše kvůli zavalení lavinami či omrzlinám nežli z důvodu boje. V roce 2012 zabila lavina 140 lidí, z toho 129 pákistánských vojáků. V roce 2016 dvě laviny usmrtily 13 indických vojáků (The Guardian 2016).

3.2 Současná environmentální situace

Ledovec je zdrojem pitné vody pro Indii i Pákistán. V současnosti dochází k jeho tání, a to nejen z důvodu globálního oteplování, ale i kvůli jeho militarizaci. Kvůli probíhajícímu konfliktu zde dochází ke stavbě potrubí, vrtání, únikům chemikálií, výstavbě budov a v neposlední řadě pohybu vojsk a častým letům vrtulníků. To vše má na životní prostředí velký vliv. Teplo vznikající z vojenských aktivit v regionu způsobilo nárůst teploty, praskliny ve sněhu a časté destrukční sněhové laviny, které ohrožují život tisíců vojáků a nevojenských pracovníků (Ahmer 2017).

Na ledovec Siačen navazuje i stejnojmenná řeka, která protéká údolím Nubra. Podle místních obyvatel se za posledních 20 let řeka změnila a v létě dochází k silným záplavám, které ohrožují 20 vesnic, tedy více než 20 000 obyvatel. Kromě domovů povodně ničí i pastviny a z těch voda odnáší dobytek,

což je pro obyvatele údolí Nubra zásadní zdroj obživy. V srpnu 2010 si záplavy vyžádaly 234 obětí. O čtyři roky později silné deště zasáhly mnohem větší oblast, zemřelo 280 lidí a více než půl milionu lidí bylo uvězněno ve svých domech na více než tři týdny. Krom záplav se lidé ve vesnicích obávají i lavin. Za posledních 35 let stouply v zimních měsících minimální teploty téměř o 1° C, a tak sníh, který napadne, nestihne před létem dostatečně zmrznout, což s přicházejícím jarem a létem znamená vysoké riziko lavin (Hemalatha 2018). Voda, která z ledovce vzniká, je znečištěná, neboť vojáci na ledovci vyprodukují stovky tun odpadu denně. V mrazivé teplotě se odpad nemůže rozkládat a zůstává tam několik let. Jak ledovec taje, odpad se dostává do řek a způsobuje zdravotní riziko pro lidi, kteří jsou na vodě z řek závislí (Bezbaruah 2004).

3.3 Aktéři sporu o ledovec

Siačenský ledovec představuje dlouhodobě známý spor mezi Indií a Pákistánem, proto lze zaznamenat poměrně širokou škálu aktérů, kteří se do řešení problematiky sporu zapojili. Kromě bilaterálních jednání mezi vysokými představiteli obou zemí se spor snaží vyřešit i několik mezinárodních či nevládních organizací. Mimo těchto typických aktérů návrhy předkládají i environmentalisté a horolezci, kterým jde v první řadě o životní prostředí.

3.3.1 Státy

K prvním snahám vyřešit spor došlo už v letech 1984–1985, kdy se o to pokoušeli vojenští představitelé. Tyto snahy byly bezúspěšné, neboť Indie se nechtěla vzdát pozic, které na základě operace *Meghdoot* získala. Od ledna roku 1986 se uskutečnilo několik jednání na vysoké úrovni mezi indickými a pákistánskými ministry obrany a zahraničních věcí. Při prvním jednání Pákistánská strana obvinila Indii z porušení Dohody ze Simly. Ještě v tom samém roce proběhlo další jednání a o rok později třetí, nicméně vyjednávání nepřinesla žádné výsledky. K dalšímu jednání došlo v roce 1988, kdy se Indie pokoušela vyjednat příměří a stanovit hraniční linii. Poté, co Pákistán návrh odmítl, Indie nabídla příměří a stažení většiny přítomných vojáků, přičemž na obou stranách by jich na stávajících pozicích zůstal jen

symbolický počet. Ani tuto nabídku Pákistán nepřijal, neboť by tím Indii potvrdil nárok na její přítomnost na ledovci. Byl však ochotný snížit počet přítomných vojáků. Zásadní bylo až páté kolo jednání ministrů obrany, kteří dosáhli společného prohlášení. Obě strany se shodly na tom, že budou spolupracovat na komplexní dohodě, která bude založena na stažení vojáků, aby se předešlo vypuknutí konfliktu. Strany se také shodly na potřebě stanovení hraniční linie. Následující den však indická strana popřela, že by podepsala dohodu o stažení vojáků ze Siačenského ledovce. K dalšímu kolu jednání došlo až v roce 1992, kdy obě strany dosáhly dohody. Armády obou stran se měly stáhnout ze svých pozic na nové a měla vzniknout zóna, kde by vojáci neměli být vůbec přítomní a kterou by si ani jedna strana nenárokovala. Dále měla vzniknout komise, která by dohlížela na dodržování těchto zásad. Státy ale opět tyto závazky neplnily, to například kvůli rozdílným názorům na ohraničení demilitarizované zóny (Ahmad 2006: 109–115). Na tuto dohodu v listopadu 1993 reagoval i americký vysoký představitel pro Pákistán, který informoval o tom, že se Indie a Pákistán blíží demilitarizaci Siačenského ledovce. Následující den se k tomuto prohlášení vyjádřil pákistánský ministr zahraničí Shaharyar Khan, který sdělil médiím, že spory v Kašmíru a na ledovci Siačen jsou propojeny a nemohou být projednávány odděleně. (Noorani, 1994: 5). Ačkoliv se může zdát, že tyto jednání a pokusy o dohody nepřinesly vůbec nic, je třeba zmínit, že v případě Siačenského ledovce je odborníky často navrhovaným způsobem řešení této složité situace vytvoření mírových parků, které s vytvořením demilitarizované zóny úzce souvisí.

V následujících šesti letech rozhovory ohledně ledovce Siačen neprobíhaly, až v prosinci 1998 proběhlo sedmé kolo vyjednávání. To ale nepřineslo nic zásadního, proto k dalšímu kolu jednání došlo až v roce 2004. Strany mezi sebou uzavřely v roce 2003 příměří, a tak o rok později hodnotily jeho průběh a dohodly se na pokračování dialogu. K tomu došlo hned v příštím roce, kdy diskuze zůstala na mrtvém bodě poté, co Pákistán trval na tom, aby Indie vrátila svá vojska zpět na pozice, kde byla před rokem 1972. V roce 2006 proběhlo jednání mezi ministry obrany. Podrobností k tomuto setkání bylo

málo, ale média informovala o tom, že strany se dostaly blízko k dohodě o stažení vojsk a demilitarizaci. Ještě ve stejném roce tuto dohodu projednávali ministři zahraničních věcí, kdy řešení sporu znemožnily rozdílné názory na potvrzení pozic vojsk na ledovci. V následujícím roce se opět sešli ministři obrany. Pákistánský ministr trval na tom, že nejdříve je potřeba dosáhnout hmatatelných pokroků v Kašmíru a teprve poté je možné dosáhnout sblížení zemí. Podle indické strany je nutné nejprve vybudovat důvěru vyřešením méně problematických bodů (Padder 2013: 38).

Situace se začala zhoršovat na přelomu 2006 a 2007, kdy například vedoucí představitelé indické armády tvrdili, že ledovec je důležitý i jako "vodní nádrž", která by v budoucnu mohla být důvodem vodní války. Ministr obrany A. K. Antony dále uvedl, že Indie odmítá demilitarizaci ledovce do té doby, dokud Pákistán nepotvrdí současné pozice indických vojáků. Následně Indie umožnila na ledovec vstup horolezeckým expedicím, přičemž Pákistán byl silně proti, situaci komentoval jako turismus ve sporném území. Nutno podotknout, že podobné expedice dovozuje i Pákistán, ale pouze na území, které je pod jeho kontrolou. Po atentátu v roce 2008 v Bombaji dialog mezi Indií a Pákistánem na několik let utichl¹. Vrátily se k němu až v roce 2011, kdy během setkání pákistánská strana představila neoficiální zprávu o Siačenské oblasti. Obě strany projevíly spokojenost nad pokračováním příměří a souhlasily s tím, že diskuse budou pokračovat. Na konci rozhovorů však nebylo dosaženo výrazného průlomu (Padder 2013: 39). Do roku 2013 proběhlo několik dalších setkání, kdy se obě strany shodly na pokračování dialogu, ale žádné výsledky vyjednávání nepřineslo. V tomto roce ale došlo k několika událostem, které mohly ohrozit dialog mezi státy. První se stala v lednu, kdy měl být zabit indickou stranou pákistánský voják, což indická strana popřela, a o několik dní později byli zabiti dva indiští vojáci (BBC 2013). V červenci přišla indická strana s tím, že bylo zabito pět jejích vojáků, na které zaútočila skupina dvaceti teroristů spolu s osobami, které byly oblečené v pákistánských vojenských uniformách.

¹ Pákistánská teroristická skupina Lashkar-e-Taiba zaútočila na několika místech v Bombaji a zabila téměř 200 lidí (Ramesh – Dodd 2008).

Pákistánská strana útok popřela (Sharma – Ahmad 2013). V září se v New Yorku na zasedání Valného shromáždění OSN premiéři obou zemí dohodli na ukončení napětí mezi armádami v Kašmíru (Hashim 2014). Stupňující se napětí v Kašmíru se odrazilo i na intenzitě dialogů, když byla v roce 2015 zrušena dvě jednání (Kalra – Hashim 2015). Situace se ještě více zkomplikovala v roce 2016, kdy indická strana kvůli stupňujícímu se napětí přesunula z pohraničí deset tisíc obyvatel, o měsíc později i Pákistán přesunul osm tisíc obyvatel do bezpečnějších míst (CNN 2018). V současnosti jsou vztahy mezi státy stále napjaté, indický ministr obrany Subhash Bhamre v červenci 2018 uvedl, že Siačenský ledovec je součástí většího problému, do kterého Indie zahrnuje i pákistánskou podporu teroristických uskupení v Indii (The Economic Times 2018 b). Mezi oběma státy proběhlo prozatím třináct jednání, v září 2018 bylo další jednání zrušeno indickou stranou, a to pouhých 24 hodin poté, co se strany na setkání dohodly. Indie zrušení odůvodnila vraždami indických bezpečnostních pracovníků subjekty založenými v Pákistánu (Saberin 2018).

3.3.2 Zapojené mezinárodní organizace

Mezinárodní úmluvy umožňují chránit Siačen prostřednictvím přeshraniční správy. Kromě vzniku mírového parku, existuje ještě několik možností, například zařazení ledovce na seznam světových památek UNESCO či rozšíření stávající mise OSN.

Mezinárodní svaz ochrany přírody (*International Union for Conservation of Nature/IUCN*) je mezinárodní organizace, která se zaměřuje na uchování přírodních zdrojů. Organizace sdružuje další mezinárodní či nevládní organizace a odborníky po celém světě. Pod její záštitou funguje Světová komise pro chráněná území (*World Commission on Protected Areas/WCPA*), která rozvíjí politiku založenou na znalostech a poradenství ohledně chráněných oblastí prostřednictvím zřízení odborných pracovních skupin. Právě i pro ledovec Siačen taková skupina vznikla. Společný management by podle ní mohl být založený na přeshraničním mírovém parku. Oficiální označení oblasti jako mírového parku od IUCN by mělo tu výhodu,

že se jedná o celosvětově srozumitelné a respektované označení konfliktních oblastí s potenciálem pro vznik spolupráce (Kemkar 2005: 41–42).

IUCN spolupracuje s Mezinárodní horolezeckou federací (*Union Internationale des Associations d'Alpinisme/UIAA*), neboť sdílejí společný cíl – ochranu biologické rozmanitosti horských oblastí a zajištění toho, aby jakékoli využívání přírodních zdrojů bylo spravedlivé a ekologicky udržitelné. V srpnu 2002 tým indických a pákistánských horolezců spolu s horolezci reprezentujícími UIAA vystoupali na několik vrcholů švýcarských Alp (viz obrázek č. 2), aby poukázali na důležitost ochrany horských prostředí a podpořili vznik přeshraničních chráněných oblastí, zejména v oblasti ledovce Siačen. Během švýcarského summitu IUCN-UIAA se tým setkal s Adolfem Ogiem, zvláštním poradcem generálního tajemníka OSN pro sport, rozvoj a mír, který řekl, že horolezci ukázali cestu, kterou by měli následovat další, aby podpořili mír skrze sport (International Mountain Society 2003: 298–299).

Obrázek č. 2: Indičtí a pákistánští horolezci na summitu v Alpách propagovali vznik mírového parku na ledovci Siačen (zdroj: <http://www.harishkapadia.com/siachen-peace-park/>, 9. 2. 2019).

V oblasti Kašmíru působí i OSN – v roce 1948 Rada bezpečnosti OSN přijala usnesení o zřízení Komise OSN pro Indii a Pákistán (UNCIP). Ta byla v roce 1951 nahrazena pozorovatelskou misí OSN – Vojenská pozorovatelská skupina OSN v Indii a v Pákistánu (UNMOGIP), která sleduje příměří mezi Indií a Pákistánem podél Linie příměří, později Linie kontroly (*Line of Control/LoC*),

a pracovních hranic v regionu Džammú a Kašmír. Mise má za cíl pozorovat a vyšetřovat stížnosti na porušování příměří a svá zjištění předkládat oběma stranám a generálnímu tajemníkovi. V červenci 1972 podepsaly Indie a Pákistán dohodu, v níž vymezili LoC, která byla s malými odchylkami podobná Línii příměří. Pro Indii tím mandát mise UNMOGIP zanikl, s tím ale Pákistán nesouhlasil. Generální tajemník rozhodl, že misi může zrušit pouze Rada bezpečnosti, a tak mise pokračuje (United Nations 2016: 4–5). Ledovec Siačen do oblasti, kde mise působí, ale nespadá. Indie je proti rozšíření oblasti, kde by mohla mít mise kontrolu. Například když si Pákistán stěžoval na porušování příměří, členům mise nebylo umožněno se do oblasti přiblížit – týmu tří pozorovatelů byl Indií znemožněn vstup do oblasti ledovce. Navrhovaným způsobem, jak vyřešit spor o ledovec, je rozšířit oblast, kde působí mise UNMOGIP, i o toto území. Pákistán byl ochotný třetí stranu, která by monitorovala situaci, přijmout, Indie s tím ale nesouhlasila. Nejdříve by byla nutná demilitarizace, tedy úplné stažení veškeré vojenské přítomnosti z ledovce a jeho okolí. Působení mise na Siačenu by znamenalo jeho komplexní monitoring, což by umožnilo odhalit, pokud by někdo na ledovci obnovil vojenskou přítomnost. Vyřešení sporu o ledovec Siačen by ale nemuselo mít dlouhé trvání, pokud by se nevyřešil i spor o Kašmír (Ahmad 2006: 111–113).

Další organizací OSN, která se věnuje problematice ledovce, je UNESCO. To přišlo s alternativou či doplňkem k návrhu mírového parku – zařazením ledovce Siačen na Seznam světového dědictví UNESCO, na kterém je již více než čtyřicet jiných přeshraničních oblastí. Tato oblast byla kdysi součástí Hedvábné stezky. Indie i Pákistán podepsaly Úmluvu o světovém dědictví a se spoluprací s UNESCO zkušenost mají. Zatímco v případě Pákistánu jsou tyto zkušenosti pouze se správou památek a budov, Indie spravuje několik lokalit označených jako parky nebo rezervace. Z toho by mohly plynout komplikace, neboť země mají rozdílné zkušenosti, což by mohlo zapříčinit horší domluvu při managementu. UNESCO však při spravování zemím pomáhá, poskytuje technickou pomoc i školení v oblasti správy, což by počáteční nerovnoměrné zkušenosti mohlo snížit. Výhodou také je, že zařazení na Seznam světového

dědictví UNESCO nevyklučuje, že by v oblasti mohl vzniknout i mírový park (Kemkar 2005: 42–43; Padder 2013: 42).

3.3.3 Zapojené nevládní organizace

Sandia National Laboratories je americké vědecké a technologické centrum, které je financované federální vládou. Centrum funguje už přes 60 let, zaobírá se národní bezpečností a aplikuje vědu, aby pomohlo odhalit hrozby (Sandia National Laboratories: nedatováno). Problematice ledovce Siačen věnovali vědci pozornost už v 90. letech, kdy se snažili najít cestu, jak zneprátelené strany usmířit. V roce 1998 vydali dvoudílnou zprávu. V první části zprávy se věnovali zmrazení konfliktu. Ahmed a Sahní (1998: 22–24) stanovují body, kterých by mělo být dosaženo. Těmi jsou dohoda o deeskalaci ozbrojených střetů, stažení vojsk a dohoda o demilitarizaci oblasti. Cíli těchto dohod by bylo snížit šance na konflikt, ukončení aktivních akcí, omezení zvyšování zbraní, informování o přesunu vojsk a postupné snížení úrovně vojenských systémů. Posledním krokem by bylo vytvoření demilitarizované zóny, což by znamenalo zbavení se veškeré vojenské přítomnosti v okolí ledovce, odstranění základen a zákaz leteckých hlídek. Aby dohody mohly fungovat, je třeba ověřování, které posiluje důvěru. Ověřování může probíhat na úrovni vnitrostátní a bilaterální, přičemž bilaterální rozdělují na minimální, mírné a rozsáhlé.

Druhá část zprávy se pak zaměřila na situaci, kdy by byl konflikt vyřešen a v oblasti Siačenského ledovce by vzniklo vědecké centrum. Cílem je nahradit vojenskou přítomnost vědci, přičemž na výzkumech by se podíleli vědci z Indie i Pákistánu. Poloha ledovce v oblasti Karakoram nabízí mnoho výhod pro provádění vědeckého výzkumu. Výzkum by se týkal několika oblastí, například geologie, což by umožnilo podrobnější porozumění původu hornin a historii této oblasti. Dále by bylo možné v oblasti rozmístit meteorologické stanice, které by poskytovaly informace o znečišťování ledovce a umožnily by lépe předpovídat počasí. Další oblastí výzkumu by mohla být glaciologie, kde by vědci mohli získat bližší znalosti o vztahu mezi sněžením, vznikem ledovce a vznikem řeky (Biringer 1998: 11–12).

Další nevládní organizací působící v této oblasti je Institut pro mnohostrannou diplomacii (*Institute for Multi-Track Diplomacy/IMTD*), což je americký think-tank podporovaný ministerstvem zahraničních věcí. Institut se věnuje výzkumu a podpoře při řešení mezinárodních sporů. IMTD se snaží upozorňovat na problematiku znečištění životního prostředí na Siačenském ledovci vojenským odpadem. Vojenská přítomnost maximalizuje dopad globálního oteplování na ledovec, který pak rychleji taje. Počínaje ledovcem Siačen se IMTD snaží zvýšit povědomí o ochraně celého himálajského ekosystému – jeho lesů, mokřadů a biologické rozmanitosti. Řešení této problematiky by podle americké nevládní organizace vyžadovalo společné úsilí všech národů v himálajské pánvi. IMTD předpokládá spolupráci indické a pákistánské vlády na založení mezinárodních vědeckých center na obou stranách linie kontroly. Tato centra by mohla nahradit vojenskou přítomnost na ledovci. Aby byla komunikace mezi centry co nejjednodušší, bylo by podle IMTD dobré, aby došlo k otevření cesty mezi nimi. IMTD by vyžadovalo dvoustrannou dohodu, kdyby od souřadnice NJ9842 vedly dvě přímky – na sever k Sia Kangri a na východ ke Karakoramskému průsmyku. Vzdálenost mezi dvěma předpokládanými koncovými body je přibližně 100 km po hranici s Čínou. Tím by vznikl obrovský trojúhelník, který by se stal předmětem společného návrhu, aby OSN označila tuto oblast za mezinárodní mírový park. Mezinárodní smlouva o ledovci Siačen by zakázala jakoukoli formu vojenské přítomnosti. Vznikla by tak bezpečná oblast, kde by vědci mohli zkoumat povětrnostní vlivy či mapovat velikost ledovce a tvorbu ledovcových jezer. Na financování projektu by se podílela kromě americké nevládní organizace i OSN. Nejdříve by byly uspořádány mezinárodní konference, kde by vystupovali i indiští a pákistánští vědci s cílem vypracovat konkrétní strategii k zahájení projektu, a následně by byla zahájena výstavba center (Upadhyay 2013). Pro Indii i Pákistán by bylo jistě přínosné získávat podrobnější data o ledovci, například by pak bylo možné spíše předpovídat laviny, které ohrožují obyvatelstvo. Přestože projekt vznikl už před několika lety, dosud nebyl zahájen

a kvůli zhoršení indicko-pákistánských vztahů je v současnosti nepravděpodobné, že by k zahájení v blízké době došlo.

3.4 Transhraniční mírový park

Velmi častým návrhem na řešení indicko-pákistánského sporu v oblasti ledovce Siačen je vytvoření mírového parku, proto si tento koncept více přiblížíme. Poprvé se tato myšlenka objevila v roce 1992 v časopise *The Himalayan Journal* (Ali: 2008). Jedním z nejvýznamnějších autorů této myšlenky je Aamir Ali, indický horolezec nyní působící ve Švýcarsku, environmentalista, člen neformální skupiny WCPA a Himalájského klubu. V roce 1994 vyšla kniha „*Environmental Protection of the Himalaya: a Mountaineers' View*“. Jednalo se o sbírku esejí členů Himalájského klubu, kterou Ali editoval (Ali: 2008). Podle Aliho (2002: 316–319) by smlouva o mírovém parku mohla vycházet z dohody, jež byla uzavřena mezi Indií a Pákistánem v roce 1989. Vznik přeshraničního mírového parku by umožnil oběma armádám stáhnout se z oblasti důstojně, nadále by nedocházelo ke zhoršování životního prostředí a země by ušetřily nejen peníze, ale i lidské životy. Vznik parku by nebyl podmíněn vyřešením sporu o Kašmír. Dohoda by samozřejmě obsahovala i kontrolní mechanismy, například pozemní a letecké monitorování. Ali vycházel z velkého množství již existujících mírových parků, ale i z návrhu V. R. Raghavana, který sloužil jako generál v indické armádě právě na ledovci a rovněž se zúčastnil několika kol vyjednávání na bilaterální úrovni. Nejdříve by se měl ukončit boj samotný, bez nutnosti stáhnout vojska. Tato fáze by mohla trvat až 3 roky. Následně by měly být zavedeny mechanismy na sledování situace, čímž by bylo umožněno snižovat počet vojáků. Třetím a posledním krokem by byla úplná demilitarizace. Podle Aliho koncept přeshraničního mírového parku těmito návrhům zcela odpovídá. Snížení výskytu armád by navíc ulehčilo životnímu prostředí a do oblasti ledovce by se opět vrátili kozorožci, leopardi sněžní či divoké růže, po kterých ledovec ostatně nese své jméno. Ali rovněž podporoval myšlenku, aby byl Siačen, jakožto nejdelší horský ledovec, zařazen na seznam světového dědictví UNESCO. Ačkoliv na obou stranách Linie kontroly převažuje názor, že by se státy neměly vzdát ani

kousku získaného území, protože by to bylo neuctivé vůči padlým vojákům, podle Aliho by bylo pro oběti sporu největším vyznamenáním, pokud by zde vzniklo chráněné území.

Dalším autorem, který se věnuje možnosti vzniku transhraničního mírového parku v oblasti ledovce Siačen, je Neal Kemkar. Kemkar (2005: 30–32) tvrdí, že transhraniční park je schůdnější variantou nežli vznik dvou oddělených parků, neboť transhraniční park může lépe sloužit jako nástroj k budování důvěry. V ideálním případě by byla oblast zcela demilitarizovaná, nicméně to může být u tak dlouhého sporu nereálné. Vhodné by tedy podle Kemkara bylo, aby stávající vojenské základny byly postupně odzbrojovány a přenechávány pro potřeby logistiky ochrany parku. Vojáci by mohli sloužit jako ochránci parku, pomoci s jeho řízením a bezpečností. Vojáci z obou států by spolupracovali, sprátelili se a budovali mezi sebou důvěru. Výhoda spočívá i v tom, že vojáci ledovec znají, zapojit by se tak mohli i vysloužilí vojáci. Kromě vojáků by na oblast dohlíželi i letecké hlídky. Hranice parku by vycházely ze stávající situace, a tudíž by nebylo potřeba stanovit nové. Kemkar se zabýval i otázkou vstupu civilistů do této oblasti – ideální by bylo, aby stačilo vízum jen do jedné země.

I Kemkar (2005: 32–39) v případě transhraničního mírového parku věnuje pozornost životnímu prostředí. Pokud by nedošlo k demilitarizaci oblasti, životní prostředí by se nadále zhoršovalo, což by mohlo spor mezi státy vyostřit. Transhraniční park a spolupráce v oblasti životního prostředí by tohle nebezpečí mohly odvrátit. Transhraniční parky podporují biologickou rozmanitost, zachování a udržitelné využívání přírodních zdrojů a výměnu informací. Tomu, že by environmentální spolupráce mohla být úspěšná, podle Kemkara nasvědčuje fakt, že Indie a Pákistán spolupracují v bezkonfliktní hraniční oblasti Kutch. Na tomto území dříve docházelo k vysokému počtu úmrtí asijských supů, kterým hrozilo vyhynutí. Supi pojídali dobytek, který byl ošetřený léčivý, jež způsobovaly úmrtí supů. Úředníci Indie, Pákistánu a Nepálu společně úspěšně změnili hospodářské postupy při ošetřování dobytka. Tato spolupráce může sloužit jako precedent do budoucna. Využít ochranu životního prostředí jako

vědecký důvod, proč by mělo dojít k ukončení sporu v této oblasti, by umožnilo vyhnout se politickým komplikacím a odstranit kulturní, ideologické či náboženské překážky. Siačen má pro státy menší historický a kulturní význam než Kašmír, takže by mohl posloužit jako příležitost ke konstruktivnímu dialogu.

Místní obyvatelé myšlenku vzniku mírového parku vítají, neboť by změnilo jejich životy pozitivním způsobem. Na ledovci už zemřeli tisíce vojáků, případně se domů vrátili s těžkými zdravotními následky po utrpění omrzlin. Vzhledem k tomu, že koncept vychází z demilitarizace, muži by už nemuseli nadále na ledovci jako vojáci sloužit. Indický ministr Dr. Manmohan Singh při návštěvě Siačenu v červnu 2005 dokonce navrhl možnost přeměny sporného území na "klidovou horu", ale pákistánská strana je obezřetnější, jelikož je pro ni financování sporu méně nákladné (Swain 2009: 577).

3.5 Výsledky environmentální spolupráce

Siačenský ledovec je kvůli své specifčnosti poměrně známým sporem, který doplácí na to, že leží v oblasti Kašmíru, která je sporem mezi Indií a Pákistánem sama o sobě. I přesto se státy snaží tento spor řešit, a tak byl Siačenský ledovec předmětem mnoha jednání. Rozhovory byly zahájeny ještě v témže roce, co zde konflikt vypukl. V 80. a 90. letech došlo k 7 jednáním, z toho ke 4 došlo v době, kdy mezi státy probíhal konflikt střední intenzity, ať už podle databáze UCDP či HIIK. Ve chvíli, přesněji v roce 1999, kdy se konflikt zvýšil dle databáze HIIK na stupeň omezená válka, jednání mezi státy ustala. To samé můžeme konstatovat i o roce 2014. V případě politických představitelů obou zemí můžeme konstatovat, že jsou schopni vést o ledovci jednání i ve chvíli, kdy spor dosahuje střední intenzity sporu, ale jakmile se situace zintenzivní na stupeň omezené války, jsou rozhovory přerušeny.

Kromě politických představitelů se od 90. let ve sporu o Siačenský ledovec angažují i vnější aktéři – mezinárodní a nevládní organizace a také neformální aktéři – environmentalisté a horolezci. Nutno podotknout, že se jedná především o vnější aktéry, kteří v dané oblasti sporu nepůsobí fyzicky, proto mohou se svými návrhy přicházet v jakékoliv fázi konfliktu.

Motivace aktérů jsou odlišné. Političtí aktéři a rozhovory, které se uskutečnily, k řešení sporu v podstatě nepřispěly a na základě informací po jednotlivých jednáních se dá usuzovat, že životní prostředí jako takové ani nebylo během rozhovorů diskutováno. Jedinou zmínkou, bylo prohlášení indického armádního představitele, který o ledovci mluvil jako o vodní nádrži, která v budoucnu může být důvodem vodní války. Dle průběhu rozhovorů lze konstatovat, že motivací pro státy bylo prosazení svých hraničních nároků, případně snížení počtu vojáků na ledovci, což by znamenalo menší finanční náklady. Pro zbylé aktéry je motivací zhoršující se životní prostředí, proto také přicházejí s návrhy, jak situaci zvrátit. Tito aktéři ale nedokáží své nápady skrz nevoli politických představitelů prosadit, a tak zůstávají tyto návrhy zatím nerealizované.

Nejčastějším návrhem na realizaci environmentální spolupráce v případě ledovce Siačen je přeshraniční mírový park, který vychází z demilitarizace oblasti. Toto řešení umožňuje oběma armádám stáhnout se z oblasti důstojně. Využití ochrany životního prostředí jako vědecký důvod, proč by mělo dojít k ukončení sporu v této oblasti, by umožnilo vyhnout se politickým komplikacím. Z demilitarizace ledovce vychází i návrh na vytvoření výzkumného centra, kdy by na ledovci působili indičtí i pákistánští vědci.

V případě Siačenského ledovce tedy k environmentální spolupráci zatím nedochází. Kvůli přítomnosti armád obou zemí na ledovci je tedy nezbytné, aby spor vyřešili nejdříve političtí aktéři, do té doby nebude možné realizovat návrhy ostatních aktérů.

4 Sir Creek

Sir Creek leží na pomezí státu Gujarat v západní Indii a pákistánskou provincií Sindh. Jedná se o říční kanál, kterým ústí řeka Indus do Arabského moře. Celková plocha Sir Creeku je 38 km², spor se ale týká pouhých 6–7 km². Problematika spočívá ve vytyčení hranice, a to na souši i na moři. Z pohledu indické strany pro ústí řeky platí princip *thalweg*, podle kterého by se měla hranice vytyčit uprostřed řeky, zatímco Pákistán si nárokuje řeku až po východní břeh (viz obrázek č. 3). Oblast má však ekologickou hodnotu, proto by bylo potřeba, aby státy našly shodu na využívání tohoto území, ať už se jedná o rybolov či odlesňování (Ali 2017; Misra 2007: 514). Pro spor není tak zásadní samotné území, ale vytyčení exkluzivní ekonomické zóny, která se odvíjí od území státu a ze které pro stát plyne nárok na využívání přírodních zdrojů. Oba státy se domnívají, že oblast je potenciálně bohatá na ropu, zemní plyn a nerostné suroviny. Odhaduje se, že pokud by hranice byla stanovena právě podle pravidla *thalweg*, Pákistán by přišel o 2 246 km² exkluzivní ekonomické zóny. Pákistán a Indie jsou signatáři Úmluvy Organizace spojených národů o mořském právu (UNCLOS) z roku 1982. Ta definuje práva a povinnosti států, pokud jde o využívání světových oceánů, stanovení zásad pro obchod, životní prostředí a správu mořských přírodních zdrojů. Indie a Pákistán ale nebyly schopny využívat mechanismus pro řešení sporů v rámci UNCLOS k vyřešení svých námořních hraničních sporů. Indie navrhla, aby obě země, až do vyřešení sporu o Sir Creek, bilaterálně vymezily své námořní hranice tím, že zahájí vymezení hranic svých výlučných exkluzivních ekonomických zón, a poté postupovat k souši, kde narazí na vzájemně přijatelný bod podle *Technical Aspects of the Law of Sea* (TALOS). Podle Pákistánu by měla být nejdříve vytyčena hranice na souši a od ní následně stanovena exkluzivní ekonomická zóna. Země se neshodují ani na možnosti zapojit do řešení sporu třetí stranu, neboť Indie je proti (Shah 2009: 360–362).

Obrázek č. 3: Zelená čára značí hranici tak, jak si ji nárokuje Pákistán, červená hranice značí hranici dle Indické strany (zdroj: Ali 2017).

Sporu o Sir Creek není věnována taková pozornost jako Siačenskému ledovci, neboť ten se nachází v oblasti Kašmíru, který je pro oba státy prioritou. Sir Creek je tedy upozaděný zájmu veřejnosti, médií i obou vlád, což by mohlo mít i pozitivní účinek. O Siačenský ledovec vedou Indie a Pákistán dlouholetý válečný spor, který je finančně nákladný proto by pro ně bylo potupou území ztratit. V případě Sir Creeku takto složitá situace není, tudíž by mohlo být snazší spor vyřešit.

4.1 Historický kontext

Počátky sporu můžeme nalézt už v roce 1908, kdy došlo k rozepři mezi knížectvími Kutch a Sind (Misra 2001: 91). Řešení pře se ujala vláda státu Bombaj, která v roce 1914 území zanesla do mapy s označením B44, známé také jako rezoluční mapa. Z tohoto usnesení, které hranici vytyčuje na východním břehu toku, vychází Pákistán. V roce 1927 vyšla mapa s označením B74, na kterou se v současnosti odvolává Indie a ze které plyne, že pro tok platí již zmiňované pravidlo *thalweg*, tedy že hranice vede středem toku. V následujících 40–50 letech nedošlo k žádné významné události, až v roce 1958. Tehdy Pákistán

oficiálně přijal pozici, že rezoluční mapa byla pouze přílohou rozhodnutí, na což Indie reagovala tak, že rozhodující je pouze rezoluce, nikoliv příloha (Shah 2009: 358–360). V dubnu roku 1965 došlo v oblasti ke konfliktu mezi pohraničními hlídkami, později se indické jednotky se stáhly a Pákistán se považoval za vítěze (BBC: nedatováno). Pákistán tvrdil, že polovina oblasti Rann podél 24. rovnoběžky patří jemu. Vůči tomu se Indie vymezila, že hranice prochází zhruba podél severního okraje území Rann. Věc byla postoupena mezinárodnímu tribunálu pro rozhodčí řízení. Tribunál (známý jako *Indo-Pakistani Western Boundary Case Tribunal*) v roce 1968 z 90 % potvrdil nárok Indie na oblast Rann a Pákistánu přiznal jen malou část území. Spor o Sir Creek vznikl poté, co se strany před arbitráží dohodly, že z procesu tribunálu bude vyjmuto řešení hranice podél toku Sir Creek, tudíž tribunál tuto neshodu nevyřešil (Misra 2001: 91). Válečný spor, který mezi státy vypukl při oddělování Bangladéše, byl ukončen v roce 1972 mírovou smlouvou *Simla Agreement*. Na tuto dohodu se Indie odvolává, když odmítá do řešení sporu o Sir Creek zapojit třetí stranu a trvá na bilaterálním řešení (Ali 2017). V roce 1999 došlo ke krátkému střetu mezi oběma stranami poté, co Indie sestřelila pákistánské námořní letadlo, na jehož palubě bylo 16 lidí. Podle indické strany letadlo narušilo indický vzdušný prostor. Pákistán následně vypálil střely směrem na indická letadla, ale nezasáhl je (Bearak 1999).

4.2 Současná environmentální situace

Vzhledem k tomu, že se jedná o oblast mokřadů, vyskytují se tu různé živočišné druhy, především ryby a ptáci, které jsou předmětem výzkumů vědců. Například indický ornitolog Salim Ali na tomto území v roce 1973 zaznamenal více než 30 000 plameňáků. V roce 1996, když na stejném místě prováděl výzkum pro *Bombay Natural History Society*, zjistil, že počet ptactva rapidně klesl (Ali 2017). Dalším problémem, který by mohl posloužit jako sblížující faktor, je znečištění vody. Moře si nevybírá a znečišťuje území na obou stranách sporu, zároveň pokud by se problém znečištění rozhodla výrazně řešit jen jedna strana, bylo by to značně neefektivní. Proto by mohly Indie a Pákistán vynaložit společné úsilí o udržení pobřeží Arabského moře bez znečištění a prospěch

by měly oba státy. Znečištění vod může ohrozit i rybolov, který je pro tuto oblast tradiční už více než tisíc let. Hlavně na pákistánském území dochází k úbytku mangrovů, což jsou keře vyskytující se tam, kde se mísí sladká a slaná voda. Mangrovy jsou důležitým ekosystémem, kde ryby a měkkýši hledají potravu a také se zde rozmnožují. Za 30 let se toto území zmenšilo z 300 000 hektarů na pouhých 70 000. Ryb je prozatím v oblasti dostatek, ale vzhledem k tomu, že v oblasti není stanovena hranice, rybáři se zkrátka vydávají tam, kde je velké množství ryb. Především pákistánští rybáři se tak více vydávají do oblasti sporných vod. Státy si zde záměrně situaci komplikují. V roce 1978 Indie zřídila pobřežní hlídku, přičemž Pákistán následně udělal to samé. Státy se takto snaží v oblasti prosadit svůj nárok, což má ale negativní dopad na místní obyvatelstvo. Obě námořní hlídky ve vodách zatýkají rybáře druhého státu. Když indická hlídka uvězní rybáře z 50 člunů, do několika dní stejný počet člunů zajme i pákistánská hlídka. Rybáři pak skončí ve vězení i na několik let (Nadkarni 2001; Agence France-Presse 2013). Doposud neexistuje žádný mechanismus pro koordinaci správy této oblasti, jejího znečištění, rybolovu či odlesňování.

4.3 Aktéři

Spor o Sir Creek má několik důvodů. Nejenže se jedná o hraniční spor, ale také s ním souvisí vymezení exkluzivní ekonomické zóny, ze které plynou zisky, což situaci značně komplikuje. Aktéři, kteří se snaží zapojit do řešení sporu, mají tedy odlišné motivace. Chybějící jasně stanovená hranice má vliv i na životní prostředí a také na životy rybářů, proto se i oni snaží najít řešení.

4.3.1 Státy

První kolo rozhovorů proběhlo v červnu 1989, kdy obě strany projednaly základní aspekty sporu, ale nedobraly se žádného výsledku. V následujících dvou letech se uskutečnily hned tři kola jednání, přičemž čtvrtého kola v roce 1991 se zúčastnili i ministři obou zemí – za indickou stranu ministr pro vnější vztahy a za pákistánskou stranu ministr obrany. Přestože během rozhovorů byla zřejmá politická snaha vypořádat se s vymezením hranic, pákistánská strana trvala na svém přístupu k vymezení hranice. Strany se nemohly shodnout

na teoretickém vymezení hranice, neboť i vytyčit střed toku, jak by chtěla Indie, není jednoduché, jelikož se mění podle přílivu a odlivu. Páté kolo jednání se uskutečnilo v roce 1992, přítomni byli i indiští technici z námořnictva, kteří předem provedli výzkum možných způsobů, jak definovat námořní hranici. Strany ale nedospěly ke shodě. V roce 1994 indická delegace v Pákistánu předložila neoficiální návrh na vymezení námořní hranice v teritoriálních vodách, který by se dal považovat za kompromisní a rovnocenný způsob vyřešení sporu. V roce 1996 Pákistán učinil prohlášení, že výchozí hranice by se měla skládat z devíti přímých linek vedoucích podél pobřeží. Podle Indie ale takto stanovená hranice není v souladu s článkem 7 úmluvy UNCLOS. V letech 1997 a 1998 došlo k setkání ministrů zahraničních věcí, kteří se dohodli na vytvoření pracovních skupin pro různé spory, které státy mezi sebou vedou, přičemž jedna ze skupin byla věnována sporu o Sir Creek. Státy se tímto způsobem chtěly posunout ve všech nevyřešených tématech blíže ke shodě a dosáhnout tak komplexního dialogu. Skupiny měly podpořit mezi státy spolupráci a budovat důvěru (Misra 2001: 92–93).

První setkání pracovní skupiny se uskutečnilo v listopadu 1998, kdy indická strana předložila návrh na dokončení hranice. Návrh spočíval ve čtyřech krocích – prvním by byla alokace, tedy stanovení bodů, kudy by hranice vedla, dále delimitace – specifikace obecných kritérií, kudy by hranice vedla, delimitace by mohla, či nemusela zahrnovat zanesení do mapy. Třetím krokem by byla demarkace, tedy vyznačení hranice v terénu a jako poslední krok – administrace, která by spočívala v kontrolování hranice. Indie dále trvala na tom, že všechny tyto body splňuje hranice, která byla stanovena v roce 1927, a je třeba tyto kroky jen formalizovat. Pákistán souhlasil s tím, že hranice byla ustálenou záležitostí, ale za tuto hranici považoval východní břeh. Indická delegace také navrhla, že až do formalizace hranice v oblasti Sir Creek by obě strany mohly uvažovat o vymezení námořní hranice mezi Indií a Pákistánem vytyčením exkluzivní ekonomické zóny a postupovat směrem od moře k souši, čímž by našly bod hranice. Vzhledem k tomu, že využívání mořských zdrojů vychází z univerzálně platných zdrojů, bylo by pro obě země přínosné zdroje využívat. Pákistán

i po těchto návrzích nadále trval na tom, že hranice musí být nejdříve stanovena na souši a že není možné stanovení mořské hranice oddělit od hranice na pevnině. Pákistánská strana dále nesouhlasila s vymezením hranice ve středu toku podle principu *thalweg*, protože ten platí jen pro splavné kanály, což podle Pákistánu Sir Creek není. Během setkání se Indie vyhradila proti pákistánské snaze o internacionalizaci problému Sir Creek. Podle Indie je třeba spor vyřešit bilaterálně. Setkání tedy nepřineslo žádné výsledky, ale strany se shodly, že budou v dialogu pokračovat (Misra 2001: 93–95).

Státy pokračovaly ve snaze najít shodu, neboť úmluva UNCLOS požadovala, aby obě strany vyřešily své námořní spory předložením svých nároků na námořní území do května 2009, pokud by k tomu nedošlo, hrozilo by, že ze sporného území se stanou mezinárodní vody². V srpnu 2004 se strany sešly, aby se navzájem seznámily s pozemní situací a názory, jak řešit spor. V září 2006 se na Kubě sešli pákistánský prezident Pervez Musharraf a indický premiér Manmohan Singh. Ti se dohodli, že by problematiku měli projednat neutrální odborníci, kteří oblast prozkoumají, což by vedlo k vymezení hranice a možnosti urovnání vztahů. V prosinci téhož roku se uskutečnilo jednání pracovní skupiny, přičemž ta dospěla ke stejnému závěru – oblast Sir Creeku prozkoumají odborníci na hydrografii, kteří projednají i určení námořní hranice. Tento výzkum byl dokončen v březnu 2007, o dva měsíce později se uskutečnilo jednání, na kterém ale nebyla nalezena shoda, problém stále spočíval v tom, zda hranici vést středem toku nebo po východním břehu. K žádnému posunu nedošlo kvůli vnitřním politickým zvrátům v obou zemích, včetně teroristických útoků v Bombaji v roce 2008 (Ali 2017; Misra 2007). K obnovení dialogu došlo po čtyřech letech v roce 2011, kdy si obě strany vyměnily neoficiální dokumenty s návrhy ve snaze nalézt smírné řešení otázky. Strany si vyměnily mapy, v nichž uvedly své pozice, včetně mořské hranice (Gishkori 2011). Další kolo jednání proběhlo v září 2012, to však bylo pozastaveno kvůli střetům vojáků na hranici v Kašmíru (Shakil 2013). Vztahy mezi státy se zhoršily v roce 2016 po útocích

² OSN lhůtu stanovila v roce 1982 a přesto, že v květnu 2009 lhůta uplynula, OSN zatím do sporu nezasáhla (Padder 2012: 10).

pákistánských teroristických skupin. Naposledy došlo ke zrušení jednání mezi ministry zahraničních věcí. To odvolala Indie po útoku na její bezpečnostní složky subjekty, které jsou spojovány s Pákistánem (The Week 2018). Je tedy zřejmé, že řešení sporu o Sir Creek bylo několikrát upozaděno na základě jiných událostí, které vztahy mezi státy zhoršily.

4.3.2 Zapojené mezinárodní organizace

Mezinárodní organizací, která hraje ve sporu zásadní roli je OSN. V roce 1982 se Indie i Pákistán stali signatáři dohody UNCLOS, ze které plynou práva a povinnosti národů při využívání světových oceánů a správě mořských přírodních zdrojů. Dohoda vešla v platnost v roce 1994 a státy měly do roku 2009 čas najít ve sporu o Sir Creek shodu. Pokud by se tak nestalo, kontrolu nad kontinentálním šelfem by převzal International Seabed Authority (ISA), což je úřad, který vznikl na základě úmluvy UNCLOS. Tento úřad byl zřízen, aby reguloval a kontroloval aktivity, které se týkají nerostných surovin v oblasti mezinárodního mořského dna mimo hranice národní jurisdikce (Shah 2009: 360–361). Jak vyplývá z předchozí podkapitoly, státy se snažily nalézt shodu, zahájily v oblasti odborný výzkum, ale nakonec k žádnému výsledku nedošly. V květnu 2009 poslala indická strana dopis Generálnímu tajemníkovi OSN, ve kterém stanovila souřadnice hranice, kterou si nárokuje (United Nations 2010). Vůči tomuto nároku se Pákistán v následujícím roce v dopise zaslaném Generálnímu tajemníkovi OSN ohradil, neboť dle Pákistánu není tento nárok v souladu s úmluvou UNCLOS. Pákistán v dopise tvrdí, že takto stanovená hranice zasahuje územní hranice Pákistánu v oblasti Sir Creeku a zasahuje do jeho teritoriálních vod, které spadají do jeho svrchované jurisdikce (United Nations 2011). Poté, co lhůta k nalezení kompromisu plynoucí z úmluvy UNCLOS uplynula, mohl do sporu zasáhnout ISA, ale nestalo se tak, respektive ze strany OSN prozatím nezaznělo, že by byla možnost vyhlášení oblasti za mezinárodní vody využita (Meena 2016: 98).

Další mezinárodní organizací, která v oblasti mokřadů působí, je Mezinárodní svaz ochrany přírody (IUCN), která se zde zaměřuje na ochranu zvířat, především plameňáků či dugongů. Právě u těchto druhů zvířat IUCN

podnikl řadu výzkumů. V oblasti se nachází několik přírodních rezervací, dvě z nich přímo na hranici mezi Indií a Pákistánem. Na pákistánské straně se nachází *Keti Bundar South Wildlife Sanctuary*, právě zde se vyskytují mangrovy, které jsou zásadní pro celý ekosystém v oblasti, proto IUCN vypracoval plán na hospodaření, který předal pákistánské vládě. Mangrovy ale nejvíce ohrožuje rybolov, který není kvůli chybějící stanovené hranici nijak omezován, a úbytek vody z řeky Indus, jenž způsobuje vyšší slanost vody (Green 1990: 123–124). Na indické straně se nachází rezervace *Great Rann of Kutch*, kde se rovněž vyskytuje část mangrovníků, především je ale jedinečná kvůli hnízdění plameňáků a také kvůli solné poušti, která zde vzniká v měsících sucha (Pardeshi – Gajera – Joshi 2010: 73). Právě na indicko-pákistánské hranici v oblasti *Great Rann of Kutch* došlo v roce 1965 ke střetu. IUCN ve svých výzkumech věnuje pozornost mangrovům, jelikož jsou pro oblast zcela zásadní. Jak již bylo zmíněno v úvodu, jedná se o ekosystém, kde ryby a měkkýši hledají potravu a také se zde rozmnožují. O tom, že jejich úbytek není problémem jen posledních let svědčí fakt, že už v 80. letech zde IUCN vytvořil lesní školku (IUCN 2005: 79). IUCN se zajímá i o ochranu zvířat žijících v mořích, v této oblasti konkrétně o dugongy. Dugong je jediný býložravý savec, který žije jen v mořských vodách a je jediným zástupcem čeledi dugongovitých. Dle stupnice ohrožení IUCN je tento živočich označený jako zranitelný, což značí, že pokud se situací nezmění, hrozí dugongům ve střednědobém období vyhynutí (Marsh 2002: 1). Podle stávajících dat IUCN se dugongové vyskytují v nedalekém Karačském zálivu, kde je od roku 1982 vytvořena ochranná oblast. IUCN se domnívá, že by se dugongové mohli pohybovat i v hraniční oblasti delty řeky Indus, proto by zde chtěli udělat výzkum. V případě, že by se tento živočišný druh v oblasti vyskytoval, měl by být na jeho přítomnost brán zřetel při rybolovu. Zatím ale takový výzkum neproběhl (Marsh 2002: 39–40). Ačkoliv se tedy oblast vyznačuje přírodním bohatstvím, které je v současnosti ohrožováno, státy nespolupracují, přitom úbytek mangrovníků může mít pro celou oblast katastrofální dopady.

Kromě IUCN se ochraně zdejší přírody věnuje i několik dalších mezinárodních organizací jako UNEP, UNESCO či *World Wildlife Fund* (WWF). Všechny tyto organizace spojuje problematika, které se věnují – úbytek mangrovníků. UNEP a UNESCO společně vytvořily Regional Mangrove Project on Research and Training for Asia Pacific a v roce 1985 vznikla komise National Mangrove Committee (NATMANCOM) s cílem zlepšit pochopení mangrovního ekosystému a posílit ochranu a zachování tohoto pobřežního ekosystému. WWF v programu The Global 200 stanovuje nejvýznamnější pozemské, sladkovodní a mořské stanoviště, které navzdory jejich velkému významu pro celosvětovou biologickou rozmanitost často nedostávají dostatečnou pozornost v jejich ochraně. Mezi tyto ekosystémy WWF řadí i deltu řeky Indus. Kromě toho se WWF podílí i na obnově mangrovů výsadbou nových (IUCN 2005: 36; 46; 63).

4.3.3 Zapojené nevládní organizace

Jednou z neziskových organizací, které zde působí, je opět *Sandia National Laboratories*. Ansari a Vohra (2003: 18–21) upozorňují na to, že během posledních pěti desetiletí došlo k několika přírodním geomorfologickým změnám v oblasti delty řeky Indus. Sir Creek, který je součástí této delty, je nyní ve skutečnosti poněkud odlišný od toho, jak byl zanesen do mapy v roce 1914. Změnila se například samotná poloha toku, přičemž vznikla mezera přibližně dvou kilometrů od bodu vyznačeného v mapě z roku 1914 vůči současné poloze toku, ústí toku se rozšířilo a poblíž ústí se objevil nový ostrov, který vznikl usazováním půdy, čímž se posunula samotná hranice. Na základě toho Ansari a Vohra doporučovali nový výzkum, který by vymezil vodní hladinu, upřesnil vyčnívající pevninu podél zátoky a shromáždil data o splavnosti toku. Autoři jsou toho názoru, že vzhledem k nepřátelství a délce sporu by nejpravděpodobnějším řešením sporu bylo rozdělit Creek podél střední linie v souladu s mezinárodním právem. Vzhledem k politické atmosféře v obou státech v té době by podle autorů bylo nejlepším způsobem zachovat status quo, případně by oblast mohla být společně využívána a být předmětem společné studie zaměřené na sledování životního prostředí a ekologickou ochranu, aniž

by tím byly dotčeny požadavky obou stran. Výzkum by se mohl stát součástí subregionální spolupráce v rámci Akčního plánu pro Jižní asijské moře. Jedním z klíčových prvků SASAP je podpora spolupráce mezi regionálními vědci a techniky a jejich institucemi pro studium různých procesů v pobřežních oblastech a otevřeném oceánu. Společný projekt by mohl pomoci získat lepší pochopení ekologických aspektů v oblasti Sir Creek, stejně jako snížení napětí mez státy. Jak jsem již psala výše, v roce 2007 oba státy výzkumy provedly, jejich výsledky ale nejsou známé, proto nelze posoudit, zda splnily tyto návrhy, každopádně vyřešení situace nepřinesly.

Problematice životního prostředí, konkrétně již zmiňovanému úbytku mangrovníků, se věnují i nevládní organizace. Ty jsou ale aktivní především v přilehlých oblastech a nikoliv v blízkosti Sir Creeku, neboť je pro ně příliš složité a nákladné zde působit (IUCN 2009: 39).

Dalším tématem, kterému se v oblasti Sir Creeku nevládní organizace věnují, je vliv chybějící hranice na životy místních obyvatel, především rybářů. Tyto nevládní organizace jsou aktivní od 90. let a snaží se zlepšit pozice rybářů, neboť rybolov je zde největším zdrojem obživy. Pomoc je ale oboustranná, jelikož rybáři v oblasti žijí od narození, a tak mohou poskytovat podstatné informace o proměně zdejšího prostředí (IUCN 2009: 40–41). Ve sporné oblasti působí pákistánské i indické námořní hlídky, jež zatýkají rybáře, kteří jsou občany druhé země. Jednou z organizací, která se tomuto problému věnuje, je *The Pakistan Fisherfolk Forum* (PFF). Ta například v roce 2005 napsala dopis indickému premiérovi a pákistánskému prezidentovi a žádala propuštění více než 900 rybářů obou národností. Kvůli špatným podmínkám dochází i k úmrtí rybářů ve vazbě. Rybáři se do sporných vod často dostanou kvůli bouři či poruše lodi. Jejich zatýkání je podle PFF v rozporu s Všeobecnou deklarací lidských práv a úmluvou UNCLOS. Signatářů dopisu bylo více než 100, mezi nimi například i *World Forum of Fisher People* či *Friends of Indus River* (Dawn 2005). Obě strany zatknuté rybáře využívají v podstatě jako rukojmí a čas od času, především v době uvolnění vztahů, dojde k jejich propuštění jako gesto dobré vůle. Pákistán například propustil 151 indických rybářů den před návštěvou

pákistánského premiéra v Novém Dillí, na což indická strana reagovala propuštěním 30 pákistánských rybářů. Předseda PFF navrhl, aby rybáři obou zemí mohli Sir Creek využívat celý, neboť rybáři spolu komunikují dobře, nepřátele z nich dělají vlády obou států (Aijaz 2014). Při návrhu vytvořit ze sporné oblasti sdílené území rybáři poukazují na úspěšný případ mezi Indií a Srí Lankou. Výhodou tohoto způsobu řešení sporu je, že by mohl být platný jen do té doby, dokud státy nenaleznou shodu, a rovněž by bylo možné rybolov v této oblasti kontrolovat a případně limitovat (Orton 2010: 91–92).

4.4 Návrhy řešení sporu

Vzhledem k tomu, že se jedná o hraniční spor, lze najít několik možností řešení v mezinárodním právu. Jednou z možností je, že hranice státu by vedla po přilehlý břeh řeky a samotný tok by byl vlastnictvím obou zemí. Dále může hranice státu vést podél břehu a tok spadat pod druhý stát, což je způsob, kterým chce situaci vyřešit Pákistán. Tato možnost se obvykle používá v situacích, kdy jedna strana je silnější nebo zkušenější v diplomatických jednáních než sousední stát a je schopna využít svou autoritu k rozšíření svého mezinárodního území po břeh druhého státu. Tato metoda hraničního vymezení je považována za nespravedlivou, neboť obecně vede k tomu, že jeden stát ztrácí kontrolu a přístup k řece pro všechny účely. Nejčastěji používaná metoda vytyčení hranice je vést hranici středem toku. Při řešení sporu je také zásadní, zda státy či jejich předchůdci dříve uzavřely dohodu o vytyčení hranice, v takovém případě má přednost již uzavřená dohoda (Shah 2009: 363–364). Státy ve sporu vycházejí z nákresů map, ale smlouva mezi nimi uzavřena nebyla, proto by bylo možné k řešení přistoupit v případě mezinárodního práva bez ohledu na minulost.

Saleem H. Ali (Ali 2017), environmentalista s pákistánskými kořeny, navrhuje, vzhledem k významu regionu a jeho ekosystému, aby ke sporu nebylo nadále přistupováno jako k hraničnímu sporu, ale jako k příležitosti pro společné zachování a řízení životního prostředí. Životní prostředí může pomoci usnadnit řešení sporu. Mezinárodní smlouvy o životním prostředí zajišťují mechanismy, které mohou zajistit, že přeshraniční ekosystémy, jako je Sir Creek, budou respektovány i státy, které mají mezi sebou složitý vztah. Ali také poukazuje

na fakt, že oba státy jsou signatáři Úmluvy o biologické rozmanitosti (*The Convention on Biological Diversity/CBD*) a Ramsarské úmluvy o ochraně mokřadů (*The Ramsar Convention on Wetlands*). Přičemž přeshraniční společné řízení a ochrana těchto mokřadů je součástí očekávaného výsledku těchto úmluv. V rámci programu, který signatáři CBD schválili v roce 2004, byly Indie a Pákistán pověřeny vytvořit přeshraniční chráněnou oblast do roku 2012 a také posílit zachování a udržitelné využívání biologické rozmanitosti. Ani jedna ze stran však těmto mezinárodním závazkům zatím nedostála. V případě Ramsarské úmluvy platí ustanovení o ochraně přeshraničních mokřadů vytvořením společně řízených lokalit. Pákistán v roce 2002 vyhlásil západní stranu Sir Creeku za Ramsarské mokřady, takže pokud by takto postupovala Indie v případě východní strany toku, mohla by mezi státy vzniknout environmentální spolupráce. Dalším přínosem takové spolupráce by bylo, že Ramsarská úmluva umožňuje, aby místní obyvatelé mohli nadále oblast využívat k rybolovu, který by navíc mohl být řízený. Přístup vědců k této oblasti by také umožnil lepší porozumění ekosystému. V případě, že došlo k vytvoření přeshraniční zóny, vojenský personál by bylo možné využít jako rangery, kteří by území strážili. Na otázku, proč strany zatím neřeší spor touto cestou, Ali odpovídá, že mezinárodní environmentální smlouvy spadají pod ministry životního prostředí, tudíž jsou odloučeny od zahraničních věcí a bezpečnosti.

4.5 Výsledky environmentální spolupráce

V případě Sir Creeku můžeme pozorovat, že představitelé zemí se o spolupráci pokoušeli poměrně intenzivně, především založením pracovní skupiny v roce 1998. Krátce poté, co státy zahájily rozhovory a intenzita sporu byla dle databáze UCDP nulová či se jednalo o malý ozbrojený konflikt, začaly se v oblasti angažovat i další aktéři. Zajímavé také je, že k rozhovorům mezi státy docházelo i v době, kdy mezi státy dle databáze UCDP panoval malý ozbrojený konflikt (tzn. v letech 1989 až 1992) nebo v době, kdy dle databáze HIIK mezi státy probíhala násilná krize (1996 až 1998). Když se po atentátech v Bombaji v roce 2008 dostal konflikt mezi státy opět do stavu násilné krize, jednání mezi státy ustala. V rozhovorech pokračovaly až za tři roky, ačkoliv

intenzita konfliktu byla stejná. Později, přesněji řečeno v letech 1999 a 2014, kdy se intenzita sporu dle databáze HIIK zvýšila na stupeň omezené války, byly rozhovory mezi státy ukončeny.

Kromě politických představitelů se ve sporu o Sir Creek angažují i mezinárodní organizace jako IUCN, UNEP, UNESCO či WWF. Nevládní organizace, které zde působí, jsou místní i vnější. Místní nevládní organizace jako *The Pakistan Fisherfolk Forum* se ale soustředí především na práva rybářů.

Státy k rozhovorům o Sir Creek nevedly snahy o zachování životního prostředí. Pro obě země je hlavním zájmem v této oblasti přírodní bohatství, ačkoliv ani to státy zřejmě nemotivuje dostatečně, aby dospěly k nějakému závěru. Naopak pro mezinárodní organizace je životní prostředí jedinou motivací, v oblasti jsou přítomné dlouhodobě a snaží se zabránit úbytku zdejšího ekosystému. Návrhy, jak spor vyřešit, však nepřinášejí. Nevládní organizace, které by se zaměřovaly na ochranu životního prostředí, zde nijak zásadně nepůsobí, jelikož je pro ně příliš složité a nákladné ve sporné oblasti působit, proto fungují spíše v přilehlých oblastech. Pak jsou tu ale další nevládní organizace, které jsou aktivní v oblasti lidských práv rybářů a vyřešení sporu je pro ně natolik podstatné, že navrhují způsoby, jak ho docílit. Aktivní jsou v tomto případě i environmentalisté, například Saleem H. Ali.

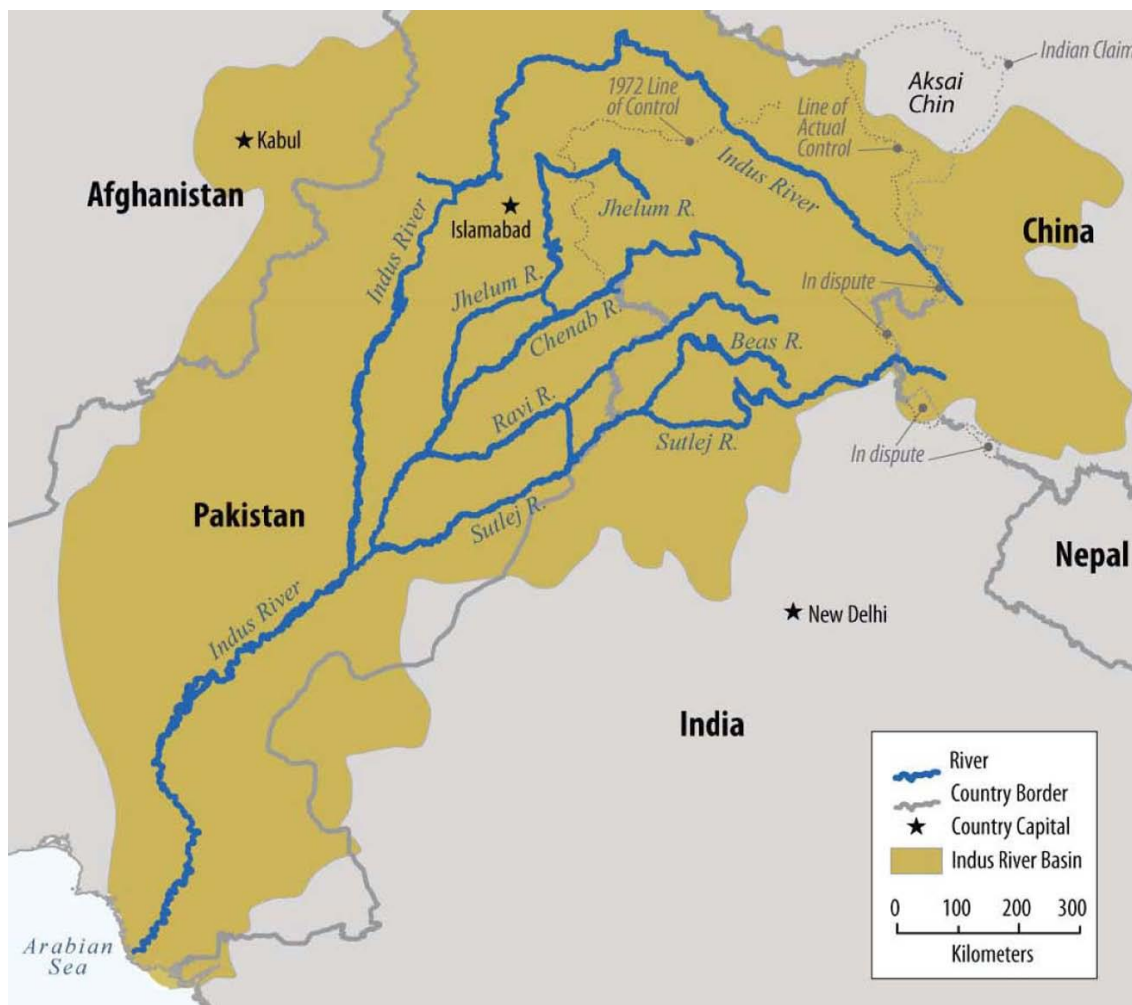
Návrhů na řešení sporu je několik, přičemž lze vycházet buďto z mezinárodního práva, či z úmluv, u kterých jsou oba státy signatáři. Pro možnost environmentální spolupráce se nejlepším řešením zdá Ramsarská úmluva o ochraně mokřadů, jelikož jejím očekávaným výsledkem je přeshraniční společné řízení a ochrana mokřadů. Došlo by k vytvoření přeshraniční zóny, ve které by i přesto mohli místní obyvatelé nadále rybařit a oblast by také mohli využívat vědci pro výzkumy ekosystému.

Obecně tak můžeme konstatovat, že v případě Sir Creeku se aktéři do sporu zapojují i v době, kdy mezi státy konflikt dosahuje až střední intenzity a ve chvíli, kdy intenzita stoupne ještě více, nejsou schopni jednat především političtí aktéři. To se ale týká politických aktérů, mezinárodní organizace

v oblasti působí už desítky let, bohužel ale nevykazují snahy podílet se i na samotném řešení sporu.

5 Řeka Indus

Indie i Pákistán představují populačně velmi silné státy, přičemž růst populace znamená i větší potřebu potravin, což značí větší čerpání vodních zdrojů pro jejich produkci. Povodí řeky Indus poskytuje potravu a energetickou bezpečnost pro více než 200 milionů lidí. Suchá kotlina je klasifikována jako oblast s nedostatkem vody, ale také trpí zničujícími povodněmi (Karki – Shrestha – Winiger 2011: 242). Vodní systém řeky Indus patří mezi jeden z největších na světě, spolu s řekou Indus je tvořen jejími západními a východními přítoky (viz obrázek č. 4) a právě jich se smlouva, kterou Indie a Pákistán v roce 1960 uzavřely, týkala. Na základě této dohody bylo Pákistánu povoleno výlučné užívání tří západních řek (Indus, Jhelum a Chenab) a Indie měla nárok na tři východní řeky (Ravi, Sutlej a Beas). Tato smlouva také stanovila možnost výstavby řady propojovacích kanálů, hrází a přehrad. Zavlažovací systém řeky Indus nyní tvoří čtyři vodní nádrže pro zadržování vody, 59 000 km dlouhých zavlažovacích kanálů a 107 000 km dlouhých vodních toků. Během posledních několika let se mezi Pákistánem a Indií objevily vážné rozdíly ve sdílení vodních zdrojů. Situace vznikla kvůli vybudování série přehrad na jednotlivých tocích, které ovlivnily snížení vody v řece Indus. To může být pro Pákistán do budoucna závažný problém (Qureshi 2011: 256–257). Povodí Indus dodává vodu pro 90 % produkce potravin v Pákistánu. Předpokládá se, že do roku 2025 bude deficit vodních zdrojů přibližně 32 %, jehož následkem by mohl být výrazný nedostatek potravin. Zároveň se předpokládá, že dojde k úbytku vodních zdrojů povrchových vod, což bude mít vážný dopad na zavlažované zemědělství, které hraje významnou roli v ekonomickém rozvoji Pákistánu. Zemědělství je největší sektor pákistánského hospodářství a zaměstnává 44 % pracovní síly. Zavlažování se používá na 80 % orné půdy v Pákistánu. Pákistán tedy musí investovat do zvyšování zadržovací kapacity, zlepšení účinnosti využívání vody a řízení zdrojů povrchových a podzemních vod udržitelným způsobem (Qureshi 2011: 252).

Obrázek č. 4: Povodí řeky Indus (zdroj:

<https://ecopeaceme.wordpress.com/2012/12/30/cooperating-over-water/map-of-the-indus-basin-source-us-senate-report/>).

5.1 Historický kontext

Zavlažování v údolí řeky Indus není otázkou minulého století, naopak bylo praktikováno již od prehistorických dob. Jednalo se však o malé projekty a celkový rozsah zavlažovaných pozemků byl omezený. Situace se začala dramaticky měnit od poloviny 19. století, kdy byl dokončen kanál Upper Bari Doub, který zavlažoval asi jeden milion akrů půdy mezi řekami Ravi a Beas vodou z Ravi. Od té doby došlo k výstavbě dalších kanálů a rozšiřování těch starších. Do konce 19. století byly zavlažovány už tři miliony hektarů půdy. Na počátku minulého století zavlažování začalo být problémem, nadměrný odběr vody na horním toku způsoboval nedostatek vody na dolním toku. V roce 1941 vznikla Komise pro Indus (*The Indus Commission*), která řešila spory mezi

provinciemi. Poté, co se v roce 1947 Pákistán osamostatnil, spory už nepanovaly mezi provinciemi jednoho státu, ale mezi dvěma státy. Rozdělení států bylo v oblasti Paňdžáb složité právě kvůli existenci kanálových systémů, proto předseda Komise Cyril Radcliffe, navrhl, aby vodní systém Paňdžábu byl spravován společně, proti čemuž byli představitelé obou zemí a vzhledem k rychle se zhoršující situaci mezi oběma zeměmi nebyla možnost společné kontroly proveditelným řešením (Biswas 1992: 202–203). Poté, co se Pákistán oddělil, začal se obávat o zásobení vodou v Západním Paňdžábu, jež byl závislý na tocích Ravi a Sutlej, které se nachází na indické straně. Indie tak mohla kdykoliv zamezit přísunu vody do Pákistánu. V prosinci 1947 se podařilo uzavřít dohodu mezi Východním a Západním Paňdžábem o udržení statusu quo při sdílení řeky. Platnost této dohody byla do března následujícího roku, proto se státy dohodly, že do té doby uzavřou novou dohodu, pokud by k tomu nedošlo, Indie měla nárok zastavit tok vody. Indie tento nárok za krátkou dobu využila, ale 18. dubna Východní a Západní Paňdžáb dosáhly další dohody o pokračování statusu quo. V květnu se v Dillí konala konference, kde obě země podepsaly dohodu, ve které se Indie zavazovala, že nemá v úmyslu Pákistánu náhle zadržet vodu. Pákistán přislíbil, že bude vyvíjet alternativní zdroje pro zásobování vody. Krátce na to byl ale Pákistán s dohodou nespokojený a požadoval spravedlivý podíl na všech tocích. Pokud by k tomu nedošlo, chtěl zapojit do řešení sporu Mezinárodní soudní dvůr. V srpnu 1949 se konala konference, na které státy zvažovaly možnost vytvoření společné technické komise. Státy nakonec žádných výsledků nedosáhly (Misra 2010: 58–60).

Následně se do řešení sporu zapojila Světová banka, když její prezident Eugene Black napsal dopis předsedům vlád obou států. V březnu 1952 se Indie a Pákistán rozhodly, že ani jedna strana nepodnikne žádné kroky, kterými by ohrozila zásoby vody druhého státu, dokud Světová banka nenalezne řešení. Také vznikla pracovní skupina složená ze tří inženýrů – indického, pákistánského a reprezentanta Světové banky, aby provedli technický průzkum kanálů za účelem shromáždění relevantních informací. Po tomto výzkumu státy předložily své návrhy, které byly ale velmi rozdílné, proto požádaly Světovou

banku, aby vytvořila vlastní plán (Misra 2010: 60). Trvalo však dalších sedm let, než se podařilo vytvořit návrh, který by byl přijatelný pro obě strany.

5.1.1 Smlouva o řece Indus

Smlouvu o řece Indus státy podepsaly 19. září 1960. Indii zastupoval premiér Pandit Jawaharlal Nehru a Pákistán prezident Ayub Khan. Smlouva rozdělila přítoky řeky Indus mezi státy, přičemž Indii připadly východní řeky – Sutlej, Beas a Ravi. Indie tyto toky může využívat neomezeně, s výjimkou přechodného období od 1. dubna 1960 do 3. ledna 1970, během kterého musely být dodány vody Pákistánu podle podrobných specifikací. To dávalo Pákistánu čas k výstavbě náhradních kanálů. Indie souhlasila s tím, že uhradí náklady na náhradní práce ve výši 62 milionů liber. Pákistánu připadlo neomezené využívání západních řek – Indus, Jhelum a Chenab, které je Indie povinna nechat proudit a nesmí učinit žádné zásahy do těchto vod s výjimkou zavlažování stávajících oblastí a rozvoje dalších 70 000 akrů zavlažování z těchto řek za určitých podmínek. Smlouva také zahrnuje podmínky pro výměnu dat, kdy se strany zavázaly, že k výměně bude docházet v měsíčních intervalech, a také řeší budoucí spolupráci, která je nutná při sdílení řeky. Článek VIII Smlouvy se věnuje zřízení Stálé komise. Obě země by měly zřídit funkci komisaře, který by měl být vysoce kvalifikovaným inženýrem, kompetentním v oblasti hydrologie a opětovného použití vody. Tito dva komisaři pak budou tvořit Stálou komisi, která se bude setkávat alespoň jednou ročně střídavě v Indii a v Pákistánu. Komise má také podporovat spolupráci mezi stranami při rozvoji vod řeky Indus, řešit jakoukoli otázku, která by mohla vzniknout mezi stranami ohledně výkladu nebo provádění Smlouvy a každoročně předkládat výroční zprávu vládám obou států. Pokud Komise není schopna vyřešit konkrétní problém, je možné ji předat neutrálnímu odborníkovi, případně může být svolán rozhodčí soud (World Bank 1960: 1–19). Smlouva, kterou státy před téměř šedesáti lety uzavřely, má tedy pouze technický charakter, státy zde neřeší možnost změny toku, úbytek vody či její kvalitu ani případné znečištění, takže životnímu prostředí zde pozornost věnována není.

5.2 Současná environmentální situace

Sladká voda je zásadním zdrojem pro rozvoj populace a hospodářský růst. V dnešní době jsou množství a kvalita vody ohroženy kvůli demografickému růstu, urbanizaci a klimatickým změnám. Tyto jevy mají vliv i na řeku Indus. Rostoucí populace znamená větší odběr vody, přičemž u obou zemí platí, že rozdíl mezi ročním odběrem vody na obyvatele a roční obnovou vody je postupem času stále menší. O to horší situace je, když vody v řece ubývá, neboť se nestíhá obnovovat. Kromě povrchových vod státy sdílí i přeshraniční podzemní vody, které jsou ale nedostatečně zmapované. Pro oba státy činí podzemní vody poměrně velký podíl odebírané vody, jenže proces její obnovy je zdlouhavý, odvíjí se i od počtu srážek. Nejen z tohoto důvodu, ale i kvůli neuvážlivému a nadměrnému odběru vody, může její množství ubývat a tyto změny mohou být nenávratné. Vzhledem k délce řeky se mění podnební pásma, kterými prochází, od čehož se odvíjí i množství srážek. Horní část toku se nachází ve vysokohorských oblastech, kde jsou srážky především sněhové a dosahují průměrně 2 000 mm ročně. Dolní část se pak nachází v oblastech, které se vyznačují subtropickým podnebím a průměrná roční hodnota srážek je mezi 100 a 500 mm. Množství srážek v zimních měsících ubývá a v letních měsících je rozložení srážek nerovnoměrné, což způsobuje povodně. Nejvíce srážek napadne v době monzunů, tato doba se ale v posledních letech kvůli klimatickým změnám liší, což má negativní vliv na zemědělství. Právě pro zemědělství se využívá 93 % z řeky odebrané vody, zbylých 7 % zbývá pro průmysl a domácnosti (Iqbal 2013: 92–96). Dalším významným zdrojem vody řeky Indus jsou ledovce. Jejich podíl je zásadní především v letních měsících, kdy právě z ledovců pochází většina vody. Nicméně ledovce představují „černou krabici“, ve smyslu, že existují pouze hrubé odhady na množství vody, kterou zadržují. Zároveň ledovce mnohdy tají rychleji, než se led obnovuje, což zapříčiňuje jejich úbytek. Ledovce představují neobnovitelné zdroje, takže mohou v následujících desetiletích negativně ovlivnit regionální zásobování vodou (Karki – Shrestha – Winiger 2011: 245). Voda v řece Indus pochází z 70–80 % z himalájských ledovců, proto je řeka tak citlivá na klimatické změny.

Teplota reguluje rychlost tání ledovců, což poskytuje více vody v suchých, teplých letech a méně vody v těch chladných (WWF: nedatováno c).

Současná situace v případě řeky Indus je alarmující. Požadavky na množství vody rostou natolik, že množství odebírané vody překonává rychlost její obnovy. Z řeky Indus se tak stává uzavřená řeka, což značí, že téměř všechny její vodní zdroje jsou již přiděleny k plnění nějakých hospodářských cílů a jen velmi malá část je ponechána přírodě. To způsobuje nedostatek vody pro obnovu ekosystémů, což pak následně zapříčiňuje zhoršování kvality vody. Za horší kvalitou stojí ale převážně lidský faktor – zemědělství a průmysl, kvůli kterým se do vodních zdrojů dostávají chemikálie, hnojiva, pesticidy či toxické kovy. Kvůli již zmiňovanému úbytku vody je pak koncentrace těchto látek v ní mnohem vyšší. Voda obsahující tyto látky má negativní dopady i na lidský organismus a zvířata. Pochopitelně, že v horní části toku, kde se řeka tvoří, je voda čistá a postupně, tak jak se cestou znečišťuje, klesá její kvalita, z čehož vyplývá, že znečištění vody je zásadnějším problémem pro Pákistán (Iqbal 2013: 99–102).

5.3 Aktéři

V této podkapitole představím aktéry, kteří se do řešení problematiky řeky Indus zapojují. Vzhledem k ustanovení Stálé komise se nejdříve zaměřím na ní, následně je nutné zmínit Světovou banku, která sehrála velmi významnou roli při jednáních o ustanovení Smlouvy. V oblasti působí i jiné mezinárodní i nevládní organizace, které se ale zaměřují spíše na životní prostředí a udržitelný rozvoj.

5.3.1 Stálá komise pro řeku Indus

Vzhledem k tomu, že Smlouva o řece Indus ustanovila Stálou komisi, dialog mezi státy probíhá na této úrovni. Komise se skládá ze dvou komisařů – indického a pákistánského, a libovolného počtu poradců. Komise prosazuje spolupráci mezi stranami při sdílení řeky Indus a jejích přítoků, řeší otázky spojené s uplatněním Smlouvy o řece Indus a také provádí inspekce. K zasedání dohází minimálně jednou ročně, střídavě v Indii a Pákistánu, případně pokud si zasedání vyžádá jeden z komisařů. Komise každý rok předkládá oběma vládám

zprávu o výsledcích své práce. Pokud se komisaři neshodnou, problém může být předán neutrálnímu odborníkovi a pokud ani on spor nevyřeší, může být posunut k arbitrážnímu soudu (Salman – Uprety 2002: 52–54). I k takovým případům již došlo, viz následující podkapitola. Celkově od roku 1960 proběhlo 115 jednání komise (Pakistan Today 2019). Z důvodu takto vysokého počtu jednání není možné rozebírat výstupy jednotlivých zasedání.

Komise funguje tak, jak ji smlouva ukládá: komisaři projednávají jednotlivé projekty a domlouvají vzájemné kontroly. Ačkoliv by se tedy mohlo zdát, že díky ustanovení Stálé komise se v tomto případě do dialogu neprojeví jiné neshody mezi Indií a Pákistánem, není tomu tak. Příkladem může být situace po zatím posledním zasedání Komise v srpnu 2018. Na tomto jednání se komisaři věnovali několika projektům vodních elektráren a dohodli se, že na obou stranách proběhnou kontrolní prohlídky. Krátce na to se však vztahy mezi Novým Dillí a Islámábádem vyostřily a inspekční prohlídka indického týmu v Pákistánu byla odložena. V lednu letošního roku se uskutečnila návštěva pákistánské strany v Indii, kdy odborníci navštívili tři vodní elektrárny, mimo jiné níže zmíněnou elektrárnu Ratle. Na konci návštěvy pákistánský komisař pozval svůj protějšek k návštěvě, která se měla uskutečnit v březnu. Avšak kvůli napětí v Kašmíru, kdy Indie zabila raketovými střelami několik civilistů, a Pákistán v odvetě sestřelil dva indické letouny, byla návštěva odložena (Pakistan Today 2019).

5.3.2 Zapojené mezinárodní organizace

Zásadní mezinárodní organizací ve sporu o řeku Indus je Světová banka, která se do něj zapojila v roce 1952. Poté, co pracovní skupina složená ze tří inženýrů – indického, pákistánského a reprezentanta Světové banky provedla výzkum, přednesly Indie i Pákistán své návrhy. Ty byly ale odlišné, proto státy požádaly Světovou banku, aby předložila vlastní plán. Ta tak učinila v roce 1954, a ačkoliv ho Indie schválila, Pákistánu nevyhovoval. O několik měsíců později však Pákistán připustil, že předložený návrh by mohl představovat výchozí bod pro další jednání a státy uzavřely prozatímní dohodu. Pákistán čas využil pro výstavbu přehrady Mangla, která ale leží ve sporné části Kašmíru a podle Indie

byla výstavba nelegální. Od té doby se spor o řeku Indus na tři roky zhoršil. Pákistán tvrdil, že rozdělení vody není spravedlivé a požadoval po Indii větší finanční kompenzace za výstavbu přehrad a kanálů. Zásadní v této situaci bylo, že Světová banka se i nadále snažila o vyřešení sporu. V květnu 1956 přišla s revizí návrhu, ve které se snažila vyhovět námitkám Pákistánu. Indie měla nést finanční odpovědnost nejen za propojování kanálů, ale také za výstavbu přehrad. Indie chtěla s dohodou souhlasit, přesto spor mezi státy neustal. Proto v létě 1957 státy navštívil viceprezident Světové banky W. B. Iliff, který se snažil situaci vyřešit, ale oba státy své přístupy nezměnily. Indická strana už ale byla ze stále nevyřešeného sporu silně nespokojená, proto vydala jasné stanovisko, ve kterém si nárokovala řeky Ravi, Beas a Sutlej, a Pákistánu doporučila výstavbu zásobovacích kanálů. Tento jasný přístup Pákistán vystrašil, a tak souhlasil s druhým návrhem Světové banky. Na základě toho tak ještě v roce 1957 byla zahájena trilaterální jednání mezi Indií, Pákistánem a Světovou bankou. Proběhlo několik jednání, která ale nikam nevedla, proto v prosinci 1958 Světová banka navrhla, že vypracuje nový návrh. Finanční náročnost výstavby nových kanálů byla tak vysoká, že nebylo možné, aby ji Indie a Pákistán uhradily, proto banka hledala i investory. Nový plán, který Světová banka předložila, vyhověl požadavkům obou států a spolufinancování dalšími státy bylo také zajištěno. Proto 1. června 1959 banka založila Fond Indus Valley (*Indus Valley Fund*), do něhož měly být uloženy všechny finanční příspěvky od dárcovských zemí, kterými byly Spojené státy americké, Velká Británie, Austrálie, Kanada, Nový Zéland a Německo. Na základě těchto úspěšných jednání došlo v září 1960 k podpisu smlouvy (Misra 2010: 60–69). Je tedy zřejmé, že Světová banka sehrála zásadní roli a lze jen spekulovat, jak dlouho by státům trvalo nalézt řešení bez jejího zapojení, a zda by k tomu vůbec došlo. Úspěch je o to větší, vezme-li se v potaz, že i o 60 let později dohoda platí, a to i přesto, že během těchto let vztahy mezi státy mnohokrát vyostřily.

Tím, jak se situace s dostatkem, respektive nedostatkem, vody stává závažnější, objevují se mezi státy při sdílení řeky neshody, do jejichž řešení se zapojila i Světová banka. Smlouva o řece Indus ustanovila Světovou banku jako

ručitele, který v případě nevyřešitelných sporů mezi Indií a Pákistánem zřídí rozhodčí soud, její role proto zůstala důležitou i po uzavření Smlouvy. Zasahovat musela například v případě dvou vodních elektráren – Kishanganga a Ratle, které chtěla Indie vybudovat. Výstavba elektrárny Kishanganga na stejnojmenné řece byla započata v roce 2007 a měla trvat devět let. Řeka Kishanganga vtéká do řeky Jhelum, na kterou má nárok Pákistán. Ten byl samozřejmě proti výstavbě, a tak došlo v roce 2011 k přerušení stavby Stálým rozhodčím soudem v Haagu. Ten v roce 2013 rozhodl, že Indie elektrárnu vystavět může, nicméně to musí provést takovým způsobem, aby se v řece udržel minimální tok vody (The Permanent Court of Arbitration 2013: 201). Vodní elektrárna Ratle se nachází na řece Chenab a její výstavba byla započata v roce 2013. Pákistán byl i v tomto případě proti a vzhledem k tomu, že s rozhodnutím o elektrárně Kishanganga nebyl spokojený, pokračoval ve snaze zastavit výstavbu obou elektráren. V prosinci 2016 Světová banka oznámila pauzu v procesech, které oba státy na základě Smlouvy o řece Indus iniciovaly, aby obě země mohly zvážit alternativní způsoby řešení svých neshod. Tím Světová banka zastavila jmenování neutrálního experta, jak požadovala Indie, a předsedy rozhodčího soudu, jak požadoval Pákistán. Oba procesy, které oba státy iniciovaly, postupovaly současně a vytvářely riziko protichůdných výsledků, které by mohly potenciálně ohrozit Smlouvu o řece Indus. Světová banka tím chtěla státům dát příležitost hledat alternativní přístupy k řešení problému smírným způsobem a v souladu s duchem Smlouvy (World Bank 2016). Indie na základě rozsudku však pokračovala ve výstavbě elektrárny Kishanganga a ta byla v roce 2018 uvedena v provoz. Krátce poté se setkali představitelé Pákistánu a Světové banky. Ta uvedla, že je stále odhodlána pomáhat Pákistánu řešit problémy spojené s výstavbou indické elektrárny přátelským způsobem, ale odmítala snahu Pákistánu o zahájení rozhodčího soudu (Harris 2018). V září 2018 se pak sešel pákistánský ministr zahraničí Shah Mahmood Qureshi s ředitelem Světové banky Jimem Yong Kimem. Qureshi trval na tom, že výstavba elektráren byla porušením Smlouvy, která dala Pákistánu exkluzivní práva západním řekám. Stavba podle Quershiho navíc ohrožuje životy milionů obyvatel. Kim

pákistánského ministra zahraničí obeznámil, že Světová banka dokončuje nové podklady a brzy Pákistánu a Indii sdělí podrobnosti (The Economic Times 2018 a). K tomu však zatím nedošlo.

Kromě role mediátora se Světová banka v problematice řeky Indus angažuje i finančně. Jen do roku 2005 podpořila 40 projektů, do kterých formou úvěrů investovala více než 19 miliard USD. Projekty rozvíjely vodní zdroje, zavlažování (Briscoe – Qamar 2005: 100). Do rozvoje povodí řeky Indus investovala Světová banka i v době, kdy mezi Indií a Pákistánem panovaly neshody kvůli výše zmíněným vodním elektrárnám. Například v roce 2016 schválila financování ve výši 35 milionů USD na podporu zlepšení řízení vodních zdrojů a jejich rozvoje s lepšími environmentálními, energetickými a sociálními aspekty. Tím Světová banka chtěla podpořit posílení schopnosti vlády řešit správu vodních zdrojů, včetně podpory opatření na přizpůsobení se změně klimatu, čímž by měla být podpořena i potravinová a energetická bezpečnost Pákistánu (The Source 2016).

Další významnou mezinárodní organizací, která v oblasti řeky Indus působí, je *World Wildlife Fund*. WWF pracuje v Pákistánu ve snaze snížit znečištění vody a také se zaměřuje na nedostatek sladké vody v pobřežních oblastech delty Indus. Podle WWF v povodí řeky ubylo až 90 % lesního porostu, který slouží k mírnění dopadů klimatických změn. Kvůli celkové degradaci ekosystému WWF zahájil v roce 2007 projekt „*Indus Basin Water Security project*“, v jehož rámci se podílí na prosazení zlepšeného systému vodního hospodářství a provádění analýzy rizik povodí. Vodohospodářský systém je v současnosti v kritickém stavu, proto je naléhavě nutné přepracovat (WWF: nedatováno d). WWF v oblasti uskutečnil několik projektů na ochranu ekosystémů v povodí řeky, mokřadů či zlepšení živobytí rybářských komunit. Špatná kvalita vody má vliv i na mokřady, které degradují v důsledku celé řady hrozeb vyvolaných člověkem, především kvůli zemědělství, nevhodnému hospodaření s půdou a odlesňování (WWF: nedatováno a). WWF se také na řece Indus zapojuje do ochrany delfinovce ganžského, což je druhý nejohroženější druh sladkovodních delfínů na světě. V roce 1974 byla na dvě stě kilometrovém

úseku, kde se vyskytuje značná část populace delfinoců, vyhlášena rezervace. Delfinovec se pohybuje asi na tisíc kilometrů dlouhém úseky řeky Indus a na ní napojených kanálech. Dříve se delfinovci vyskytovali na mnohem větším území, ale kvůli výstavbě přehrad se dnes vyskytují spíše jen na řece Indus. Přehrady navíc rozdělily populaci delfinoců do několika úseků, mezi kterými se nemohou pohybovat. Na populaci delfinoců má vliv také úbytek biodiverzity v řece a kontaminace vody způsobená agrochemikáliemi a průmyslovým odpadem. WWF v oblasti provádí monitoring a vědecký výzkum pro zvýšení povědomí o významu a ekologické úloze vodních druhů jako jsou delfini, dále se snaží o zavedení udržitelných rybolovných postupů pro zachování zdravého vodního ekosystému a zavedení lepších postupů v zemědělství s cílem minimalizovat znečištění vody (WWF: nedatováno b).

5.3.3 Zapojené nevládní organizace

V oblasti řeky Indus působí několik neziskových organizací, ty se ale zaměřují na zkvalitnění životů místních obyvatel a životní prostředí. Takovým příkladem je Výzkumná a rozvojová nadace (*Research and Development Foundation/RDF*), která od roku 2002 pracuje ve venkovských a maloměstských oblastech provincie Sindh v Pákistánu. Cílem RDF je přinést spravedlivý rozvoj marginalizovanému a chudému obyvatelstvu, přičemž se v RDF zaměřují na zemědělství, kvalitu vody či řízení změny klimatu a rizika katastrof (RDF: nedatováno a). RDF se například podílí na zvyšování zdrojů sladké vody, jelikož podzemní voda je často poloslaná, tím pádem nevhodná nejen pro obyvatele, ale také zemědělství. Klasické odsolování je energeticky a finančně náročné, proto RDF zahájilo projekt, v jehož rámci je k odsolování využívána energie ze solárních panelů. Mimo jiné se tímto nezisková organizace snaží o ekologický a udržitelný rozvoj (RDF: nedatováno b).

Stejný projekt na odsolování vody uskutečnila i nezisková organizace *Sindh Radiant Organization (SRO)* v spolupráci s WWF. Solární panely byly umístěny do vesnice Jat Mohammad v Pákistánu, která byla dříve obklopena sladkou vodou, ale v důsledku snížení vodního toku, mimo jiné kvůli přehradám, se velmi zvýšila koncentrace soli ve vodě do takové míry, že místní obyvatelé

museli pro svůj užitek kupovat balenou vodu. Slaná voda navíc zapříčinila pokles produktivity zemědělské půdy, což vede ke ztrátě biologické rozmanitosti. Solární panely by měly fungovat 20 let a jsou technologií, která nepředstavuje žádnou hrozbu pro životní prostředí (Ebrahim 2010). SRO se podílí i na dalších projektech ve snaze zlepšit životní prostředí, například ve spolupráci s mezinárodní organizací UNDP (*United Nations Development Programme*/Program OSN pro rozvoj) vytvořili projekt na obnovu lesa na břehu řeky Indus. Stromy jsou důležitým ekosystém, který nejen že v oblasti udržuje vodu, ale také napomáhá ke snižování emise CO₂ (UNDP nedatováno).

5.4 Smlouva o řece Indus II

Smlouva o řece Indus je bez pochyby největším úspěchem, kterého bylo mezi Indií a Pákistánem dosaženo, nicméně po téměř 60 letech se zdá, že kvůli klimatickým změnám a degradaci životního prostředí, už nemusí mít dlouhodobého trvání. Právě v důsledku klimatických změn je třeba řešit záplavy, ke kterým dochází v důsledku tání ledovců, úbytku biodiverzity či desertifikaci.

O tom, že smlouva mezi státy dobře funguje, svědčí i fakt, že pouze dva projekty byly postoupeny k posouzení třetím aktérem. Ze Smlouvy je patrné, že při jejím psaní se autoři snažili o co největší právní jistotu a předvídatelnost. Smlouva obsahuje jasnou formulaci o tom, jak a do jaké míry může být Indii a Pákistánu umožněno využívat vody z řeky Indus a také jasně uvádí práva a povinnosti obou států. Tyto kroky jsou pochopitelné vzhledem k tomu, že smlouva měla ke spolupráci přivést dva nepřátelské státy. Nicméně její obsah je pouze technického rázu a postrádá jakékoliv řešení změn klimatu (Sarfraz 2013: 212).

Mezi odborníky se již několik let hovoří o nutnosti provést revizi Smlouvy z výše zmíněných důvodů. Vzhledem k tomu, že vodní nádrže a elektrárny, které státy staví, se často stávají důvodem neshod, nová dohoda by mohla mít tuto problematiku lépe vyřešenou. Na základě toho by pak mohlo dojít k vybudování tolik potřebných nádrží, díky čemuž by bylo zajištěno lepší hospodaření s vodou a také by se tím vyhovělo rostoucím požadavkům na množství potřebné vody i v obdobích sucha. Obě strany by však neměly řešit pouze nárůst poptávky

po vodě, ale také větší udržitelnost projektů. Není totiž podstatné řešit jen vyšší poptávku po vodních zdrojích, ale také je potřeba zlepšit spotřebu vody, kterou je nutné snižovat, a to především v zemědělství. Stávající Smlouva o řece Indus z roku 1960 je dobrým výchozím bodem pro novou diskuzi. V mnoha ohledech by s ní její nová verze zůstala totožná, například i nadále se jeví jako vhodná varianta, aby řízení systému řeky Indus vycházelo z nezávislých institucí, které budou mít správu povodí na starosti a zůstanou apolitické (Swain 2009: 573).

Návrhem, který bude pro řešení situace pravděpodobně nejvíce zásadní, bude podnět od Světové banky, která v září 2018 avizovala, že ho již brzy předloží (The Economic Times 2018 a). K březnu roku 2019 se tak ale nestalo.

5.5 Výsledky environmentální spolupráce

Sdílení řeky Indus je ojedinělým případem, kdy Indie a Pákistán dokázaly uzavřít dohodu. O uzavření dohody se usilovalo několik let, k jejímu uzavření došlo díky Světové bance v roce 1960, tedy v roce, kdy podle databáze UCDP byla intenzita konfliktu na bodu 0, tedy vztahy byly neutrální. Ačkoliv má smlouva spíše technický ráz, jedná se o dohodu o sdílení vodního zdroje, proto ji lze považovat za úspěch v rámci životního prostředí. Smlouva ustanovila Stálou komisi, která zasedala minimálně jednou ročně po celých téměř 60 let, což znamená, že státy dokázaly spolupracovat i v době, kdy mezi nimi propukl válečný konflikt.

Kromě Stálé komise se v problematice řeky Indus angažovala Světová banka, která sehrála zásadní roli při jednáních o uzavření dohody. Tím ale její participace neskončila, na Světovou banku se státy obracejí v případě, kdy nemohou nalézt shodu. V současné době Světová banka připravuje podnět k vyřešení sporů nad řekou Indus. Kromě ní se zde angažují i jiné mezinárodní organizace jako WWF či UNDP, které se ale zaměřují na životní prostředí a udržitelný rozvoj, do řešení vztahů mezi Indií a Pákistánem nezasahují. Stejně je tomu i v případě neziskových organizací, které zde také působí.

Motivací pro Indii a Pákistán byly dostatečné vodní zdroje, které jsou potřeba pro přežití a rozvoj těchto států. Smlouva jim umožnila řeku sdílet bez větších sporů. Vzhledem ke špatným vztahům mezi státy se do řešení sporu jako

neutrální aktér zapojila Světová banka, která usiluje o zlepšování životních podmínek po celém světě. Pro další aktéry, kteří v oblasti řeky Indus působí, jsou motivací životní prostředí a udržitelný rozvoj.

V případě sdílení řeky Indus již došlo k uzavření dohody mezi Indií a Pákistánem, v posledních letech se však hovoří o nutnosti její revize z důvodu toho, že Smlouva o řece Indus neobsahuje kroky, jak postupovat v případě klimatických změn, které jsou zde čím dál více patrné.

Sdílení řeky Indus je výjimečné v tom, že mezi Indií a Pákistánem byla uzavřena dohoda o sdílení přírodního zdroje. Vzhledem k době, kdy byla smlouva uzavřena, neobsahuje žádné řešení v případě, kdy dojde ke změnám životního prostředí, kvůli čemuž se v posledních letech hovoří o potřebě její revize. Zásadní bude návrh Světové banky, který by měla v blízké době předložit.

6. Závěr

Mezi Indií a Pákistánem panují napjaté vztahy více než sedmdesát let, proto se hledají různé cesty, jak strany přimět spolupracovat. Jednou z nich je snaha využít potenciál životního prostředí pro zahájení spolupráce mezi zneprátelenými státy. V práci jsem si položila několik výzkumných otázek.

První výzkumná otázka zněla „Kdy a za jakých okolností se environmentální spolupráce rozvinula?“. V případě Siačenského ledovce se státy snaží o vyřešení sporu hned od jeho počátku. Do současnosti proběhlo několik kol jednání, které byly státy schopné vést, ale v pouze v době, kdy byla intenzita konfliktu nulová či nízká, v opačném případě rozhovory ustaly. Na jednáních státy často hovořily o nutnosti stažení armád a demilitarizaci ledovce. Nicméně důvod tohoto návrhu je čistě pragmatický, životní prostředí v tomto případě pro státy není podstatné. Nemluvě o tom, že obě země nenašly řešení, které by vyhovovalo oběma, takže vojáci zůstávají na ledovci přítomni. Právě vojenská přítomnost je důvodem, proč ostatní aktéři nemohou na ledovci působit, proto v tomto případě k environmentální spolupráci nedochází, ačkoliv návrhy pro její realizaci existují. I v případě mokřadů Sir Creek můžeme konstatovat, že k zahájení environmentální spolupráce nedošlo, respektive ne v takové podobě, kdy by se na ní podílely oba státy. V oblasti od 80. let působí mezinárodní organizace, které zachraňují místní ekosystémy, ale nevytvářejí snahu o vznik dialogu mezi státy. Úspěch můžeme zaznamenat u poslední případové studie, jelikož Smlouva o řece Indus je jedinou dohodou mezi Indií a Pákistánem o sdílení přírodního zdroje. K uzavření dohody došlo v době, kdy byl konflikt mezi státy v latentním stádiu, přesto vyjednávání trvala několik let a lze jen spekulovat, zde by k jejímu uzavření došlo i bez zapojení třetí strany. Ačkoliv podoba smlouvy má spíše technický ráz, umožnila oběma zemím sdílet vodní zdroj, a to i v době, kdy mezi nimi probíhaly válečné střety.

Situace se v jednotlivých případových studiích značně liší, nicméně o environmentální spolupráci můžeme hovořit pouze v případě řeky Indus, a i tehdy pouze částečně. Státy uzavřely dohodu o sdílení přírodního zdroje,

jehož stav se ale výrazně zhoršuje a místní ekosystém degraduje. Kvůli tomu, a také kvůli klimatickým změnám, nemusí být smlouva nadále udržitelná.

Odpovědi na otázku „Kdo jsou aktéři, kteří se na spolupráci podílejí?“ se v jednotlivých případech většinou shodovaly. Vzhledem k tomu, že se na Siačenském ledovci vyskytují vojáci, není možné, aby byli na místě fyzicky přítomní další aktéři. Kromě vysokých politických představitelů se zde angažují především vnější aktéři – mezinárodní a nevládní organizace. Působí zde ale i neformální aktéři, například Aamir Ali – indický horolezec a environmentalista zároveň. Právě horolezci jsou typem aktéra, který je poměrně překvapivý, nicméně na problematiku ledovce Siačen aktivně upozorňují, například společným výstupem indických a pákistánských horolezců v Alpách. I oblasti mokřadů Sir Creek se dostává pozornosti široké škály aktérů. Kromě politických představitelů obou zemí se v tomto případě aktivně zapojují mezinárodní organizace, jejíž zástupci jsou v oblasti fyzicky přítomni a podílejí se na obnově a ochraně životního prostředí. Vnitřní aktéry pak reprezentují neziskové organizace, které se zaměřují spíše na problematiku věznění rybářů. V případě řeky Indus političtí aktéři ustanovili Stálou komisi – aktéra, který zastupuje obě strany sporu, čímž se dialog mezi státy usnadnil a zefektivnil. Opět zde fyzicky působí mezinárodní organizace, které kromě obnovy životního prostředí usilují i o udržitelný rozvoj a často přitom spolupracují s místními nevládními organizacemi. V případě Indie a Pákistánu se tedy o environmentální spolupráci snaží vnitřní i vnější aktéři, a to formální i neformální.

Třetí výzkumná otázka zněla: „Jaké jsou motivace aktérů?“. Motivace aktérů v rámci jednotlivých případových studií jsou odlišné, avšak pro stejné aktéry napříč jednotlivými případovými studii jsou motivace stejné. Pro vysoké politické představitele nehraje životní prostředí významnou roli, čemuž nasvědčuje především situace na ledovci Siačen. Státům jde především o získání území a z něj plynoucí přírodní zdroje, potažmo ekonomické zisky. Výjimku zde představuje řeka Indus, kdy byl vodní zdroj pro státy natolik potřebný, že překonaly nepřátelské vztahy a uzavřely dohodu. Lze tedy usuzovat, že životní prostředí je pro státy motivující pouze tehdy, potřebují-li ho ke svému

přežití. Opakem tomu je u mezinárodních a neziskových organizací, pro něž je životní prostřední primární a největší motivací, která jde ruku v ruce se zlepšováním životní úrovně místních obyvatel a udržitelným rozvojem. Záchrana životního prostředí je primární motivací i pro neformální aktéry. Ačkoliv to tedy může znít tak, že životní prostředí pro politické aktéry není takovou motivací, podíváme-li se na to z druhé strany, tak v případech Siačenského ledovce a Sir Creeku, kde je motivací zisk území, k uzavření dohody nedošlo, zatímco v případě sdílení řeky Indus ano.

Tak, jak se liší problematika jednotlivých případových studií, liší se i u jednotlivých případových studií odpovědi na otázku „Jakým způsobem aktéři environmentální spolupráci uskutečňují?“. V případě ledovce Siačen byl nejčastějším návrhem vznik přeshraničního mírového parku, který vychází z demilitarizace oblasti. Toto řešení by umožnilo oběma státům stáhnout vojáky z oblasti důstojně. Pro oblast Sir Creek se z hlediska ochrany životního prostředí jako nejlepší řešení zdá Ramsarská úmluva o ochraně mokřadů, jelikož jejím očekávaným výsledkem je přeshraniční společné řízení a ochrana mokřadů. V případě sdílení řeky Indus státy uzavřely dohodu, nicméně kvůli klimatickým změnám a úbytku vody bude patrně potřeba její revize.

Hypotéza, že environmentální spolupráce může fungovat jako nástroj, který přiměje spolupracovat státy, mezi kterými probíhá politický konflikt, se v práci nepotvrdila. V případech Siačenského ledovce a Sir Creeku státy nedokáží překonat špatné vztahy, které mezi nimi panují kvůli Kašmíru, a dokud se nevyřeší tento spor, pravděpodobně nebudou schopné vyřešit ani ty méně závažné. Přestože v případě ledovce Siačen existují od mezinárodních či nevládních organizací či environmentalistů dobré návrhy, jak s touto oblastí naložit, nelze je kvůli neshodám politických představitelů obou zemí realizovat. Trochu jiná situace je v případě řeky Indus, kdy se státům povedlo uzavřít smlouvu o sdílení vodního zdroje, lze ji tedy považovat za environmentální spolupráci. Tato smlouva však nijak nezlepšila konfliktní vztahy mezi Indií a Pákistánem, proto i tento případ hypotézu vyvrací. Zajímavé bude sledovat vývoj diskuze o Smlouvě o řece Indus v následujících měsících či několika

letech. Doposud Smlouva o řece Indus potvrzovala tezi Arona Wolfa (2007), který tvrdí, že dohoda mezi aktéry je o to více odolná, zapojí-li se do spolupráce i mezinárodní organizace, a to i pokud v budoucnu dojde ke sporu v jiné tematické oblasti. Smlouva, na které se významně podílela Světová banka, zůstala platná i v době, kdy mezi státy vypukly ozbrojené spory. V současnosti však stále častěji autoři upozorňují na to, že kvůli klimatickým změnám a úbytku vody nebude možné smlouvu v blízkých letech dodržovat a je tedy nutná její revize. Teprve v následujících letech se ukáže, zda budou státy schopné se na revizi shodnout a zároveň budou mít možnost ukázat, zda jim na životním prostředí a ekosystému řeky Indus záleží, nebo zda bude mít nová dohoda opět jen nutný technický ráz.

Seznam literatury:

Ahmad, I. (2006). Siachen: A By-Product of the Kashmir Dispute and a Catalyst for its Resolution. *Pakistan Journal of History & Culture* 27 (2), s. 87–114.

Ahmed, S. – Sahni, V. (1998). *Freezing the Fighting: Military Disengagement on the Siachen Glacier*. (Albuquerque: Sandia National Laboratories).

Ali, A. (2002). A Siachen Peace Park: The Solution to a Half-Century of International Conflict?. *International Mountain Society* 22 (4), s. 316–319.

Ansari, H. – Vohra, R. (2003). *Confidence Building Measures at Sea: Opportunities for India and Pakistan*. (Albuquerque: Sandia National Laboratories).

Biringer, K. L (1998). *Siachen Science Center: A Concept for Cooperation at the Top of the World*. (Albuquerque: Sandia National Laboratories).

Biswas, A. K. (1992). Indus Waters Treaty: The Negotiating Process. *Water International* 17 (4), s. 201–209.

Blacker, C. P. (1954). Man's future challenged. *Eugenics Review* 46 (3), s. 159–164.

Briscoe, J. – Qamar, U. (2005). *Pakistan's Water Economy Running Dry*. (Oxford: Oxford University Press).

Brown, L. R. (1977). Redefining National Security. *Worldwatch Institute Paper* 14, 2–46.

Dokken, K. (1997). Environmental Conflict and International Integration. In:

Gleditsch, P., *Conflict and the Environment*. (Dordrecht: Kluwer) s. 519–539.

Floyd, Rita (2008) The environmental security debate and its significance for climate change. *International Spectator* 43 (3), s. 51–65.

Gleick, P. (1993). Water and Conflict: Fresh Water Resources and International Security. *International Security* 18 (1), s. 79–112.

Green, M. J. B. (1990). *IUCN Directory of South Asian Protected Areas*. (Gland: IUCN-The World Conservation Union).

Harrington, C. (2013). *Fluid Identities: Toward a Critical Security of Water* [A thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy] (Ontario: The University of Western Ontario).

HIK (1996). *Konfliktbarometer 1996*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIK (1997). *Konfliktbarometer 1997*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIK (1998). *Konfliktbarometer 1998*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIK (1999). *Konfliktbarometer 1999*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIK (2000). *Konfliktbarometer 2000*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIK (2001). *Konfliktbarometer 2001*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIK (2002). *Konfliktbarometer 2002*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIK (2003). *Konfliktbarometer 2003*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIK (2004). *Konfliktbarometer 2004*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2005). *Konfliktbarometer 2005*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2006). *Konfliktbarometer 2006*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2007). *Conflict Barometer 2007*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2008). *Conflict Barometer 2008*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2009). *Conflict Barometer 2009*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2010). *Conflict Barometer 2010*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2011). *Conflict Barometer 2011*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2012). *Conflict Barometer 2012*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2013). *Conflict Barometer 2013*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2014). *Conflict Barometer 2014*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2015). *Conflict Barometer 2015*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2016). *Conflict Barometer 2016*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

IIK (2017). *Conflict Barometer 2017*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

Homer-Dixon, T – Percival, V. (1996). *Environmental Scarcity and Violent Conflict: Briefing Book*. (Toronto: University of Toronto).

Chari, P. R. – Cheema, P. I. – Cohen S. P. (2007). *Four Crises and a Peace Process. American Engagement in South Asia*. (Washington: Brookings Institution Press).

Iqbal, A. R. (2013). Environmental Issues of Indus River Basin: An Analysis. *ISSRA Papers* 5 (1), s. 91–112.

International Mountain Society (2003). Mountain Research and Development. *International Mountain Society* 23 (3), s. 290–299.

IUCN (2005). *Mangroves of Pakistan Status and Management* (IUCN: Pakistan).

Karki, M. B. – Shrestha, A. B. – Winiger, M (2011). Enhancing Knowledge Management and Adaptation Capacity for Integrated Management of Water Resources in the Indus River Basin, *Mountain Research and Development* 31 (3), s. 242–251.

Kemkar, N. A. (2005). Environmental Peacemaking: Ending Conflict Between India and Pakistan on the Siachen Glacier Through the Creation of a Transboundary Peace Park. *Stanford Environmental Law Journal* 25 (1), s. 1–56.

Lejano, R. P. (2006). Theorizing Peace Parks: Two Models of Collective Action. *Journal of Peace Research* 43 (5), s. 563–58.

Mackelworth, P. (2012). Peace parks and transboundary initiatives: implications for marine conservation and spatial planning. *Conservation Letters* 5 (1), s. 90–98.

Marsh, H. (2002). *Dugong: Status Report and Action Plans for Countries and Territories*. (London: Earthprint).

- Matthew, R. – Switzer, J. – Halle, M. (2002). Introduction. In: Matthew, R. – Halle, M. – Switzer, J. (eds.): *Conserving the Peace: Resources, Livelihoods and Security*. (Winnipeg: International Institute for Sustainable Development and IUCN), s. 1–28.
- Meena, C. M. (2016). The Geopolitics of Sir Creek: An Evolution. *International Journal of Research and Analytical Reviews* 3 (4), s. 97–105.
- Misra, A. (2007). An Audit of the India-Pakistan Peace Process. *Australian Journal of International Affairs* 61 (4), s. 506–528.
- Misra, A. (2010). *India-Pakistan – Coming to Terms*. (New York: Palgrave Macmillan).
- Misra, A. (2001). The Sir Creek Boundary Dispute: A Victim of India-Pakistan Linkage Politics. *Boundary and Security Bulletin* 8 (4), s. 91–96.
- Moldan, B. (2015). *Podmaněná planeta*. (Praha: Karolinum).
- Noorani A. G. (1994). Easing the Indo-Pakistani Dialogue on Kashmir: Confidence-Building Measures for the Siachen Glacier, Sir Creek and the Wular Barrage Disputes. *Occasional Paper* 16, s. 1–27.
- Orton, A. (2010). *India's Borderland Disputes: China, Pakistan, Bangladesh, and Nepal*. (New Delhi: Epite Books).
- Padder, S. (2013). Siachen stalemate. *Journal of Peace and Development Studies* 4 (3), s. 35–42.
- Padder, S. (2012). The Composite Dialogue between India and Pakistan: Structure, Process and Agency. *Heildeberg Papers in South Asian and Comparative Politics – Working Paper* (65), s. 1–21.
- Pardeshi, M. – Gajera, N. – Joshi, P. N. (2010). Kachchh Biosphere Reserve: Rann and Biodiversity. *Research Journal of Forestry* 4, s. 72–76.

- Qureshi, A. S. (2011). Water Management in the Indus Basin in Pakistan: Challenges and Opportunities. *Mountain Research and Development* 31 (3), s. 252–260.
- Rønnfeldt, C. F. (1997). Three Generations of Environment and Security Research. *Journal of Peace Research* 34 (4), s. 473–482.
- Salman, M. A. S. – Uprety, K. (2002). *Conflict and Cooperation on South Asia's International Rivers: A Legal Perspective*. (London: Kluwer Law International).
- Sarfraz, H. (2013). Revisiting the 1960 Indus Waters Treaty. *Water International* 38 (2), s. 204–216.
- Shah, S. A. (2009). River Boundary Delimitation and the Resolution of the Sir Creek Dispute Between Pakistan and India. *Vermont Law Review* 34 (357), s. 357–413.
- Swain, A. (2009). The Indus II and Siachen Peace Park: Pushing the India–Pakistan Peace Process Forward. *The Round Table* 98 (404), s. 569–582.
- Ullman, R. H. (1983). Redefining Security. *International Security* 8 (1), s. 129–153.
- UNEP (2009). *From Conflict to Peacebuilding. The Role of Natural Resources and the Environment*. (Nairobi: United Nations Environment Programme).
- United Nations (2016). *United Nations Military Observer Group in India and Pakistan*. (Islamabad: United Nations Information Centre).
- Waisová, Š. (2015). Spolupráce v oblasti životního prostředí jako nástroj řešení konfliktů: Historie a kritika přístupu. *Mezinárodní vztahy* 50 (2), s. 45–64.
- Waisová, Š. (2016). Úvod: Spolupráce v oblasti životního prostředí jako nástroj transformace a řešení konfliktů. In: Waisová, Š. – Klímová, N. – Kudláčová, L., *Environmentální spolupráce jako nástroj řešení konfliktů* (Praha: Libri), s. 11–45.

Wolf, A. T. (2007). Shared Waters: Conflict and Cooperation. *Annual Review of Environment and Resources* 32 (1), s. 241–269.

Internetové zdroje:

Ahmer, M. (2017). Environment: Meltdown at Siachen. *Dawn*. 22. 10. 2017 (<https://www.dawn.com/news/1365369>, 6. 2. 2019).

Aijaz, N. (2014). Absence of maritime boundary between India and Pakistan brings miseries to fishermen of two nations. *The Asian*. 5. 6. 2014 (<http://www.theasian.asia/archives/88317>, 16. 2. 2019).

Ali, A. (2008). The Himalayan Club at Eighty. *The Himalayan Club*. (<https://www.himalayanclub.org/hj/64/4/the-himalayan-club-at-eighty/>, 1. 2. 2019).

Ali, S. H. (2017). Use Environmental Diplomacy to Resolve the Sir Creek Dispute. *Stimson*. 18. 12. 2017 (<https://www.stimson.org/content/use-environmental-diplomacy-resolve-sir-creek-dispute>, 16. 2. 2019).

Agence France-Presse (2013). Forgotten victims of Sir Creek. *The National*. 21. 1. 2013 (<https://www.thenational.ae/world/asia/forgotten-victims-of-sir-creek-1.648575>, 16. 2. 2019).

BBC (2013). India says Pakistan 'beheaded' Kashmir soldier. *BBC*. 9. 1. 2013 (<https://www.bbc.com/news/world-asia-india-20954975>, 6. 2. 2019).

BBC (nedatováno). India-Pakistan: Troubled relations. *BBC*. (http://news.bbc.co.uk/1/hi/english/static/in_depth/south_asia/2002/india_pakistan/timeline/1965.stm, 16. 2. 2019).

Bearak, B. (1999). As the Words Keep Flying, Pakistan Fires Errant Missile. *The New York Times*. 12. 8. 1999 (<https://www.nytimes.com/1999/08/12/world/as-the-words-keep-flying-pakistan-fires-errant-missile.html>, 16. 2. 2019).

Bezbaruah, S. (2004). World's largest mountain glacier Siachen shrinks due to global warming, army activities. *India Today*. 1. 11. 2004 (<https://www.indiatoday.in/magazine/environment/story/20041101-global-warming-army-activities-shrink-siachen-glaciers-789643-2004-11-01>, 6. 2. 2019).

Club of Rome (nedatováno). *History* (<http://www.clubofrome.org/about-us/history/>, 1. 2. 2019).

CNN (2018). Kashmir Fast Facts. *CNN*. 25. 3. 2018 (<https://edition.cnn.com/2013/11/08/world/kashmir-fast-facts/index.html>, 6. 2. 2019).

Dabelko, G. (2006). *From Threat to Opportunity: Exploiting Environmental Pathways to Peace*. [Draft prepared for conference: "Environment, Peace and the Dialogue Among Civilizations and Cultures"] (<https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/pathways.pdf>, 6. 2. 2019).

Dawn (2005). Karachi: Pakistan, India urged to release all fishermen. *Dawn*. 12.3. 2015 (<https://www.dawn.com/news/385001/karachi-pakistan-india-urged-to-release-all-fishermen>, 16. 2. 2019).

Ebrahim, Z. (2010). Pakistan: Water Trickles Back into Village, Thanks to Solar Desalination. *Inter Press Service*. 27. 6. 2019 (<http://www.ipsnews.net/2010/06/pakistan-water-trickles-back-into-village-thanks-to-solar-desalination/>, 15. 3. 2019).

Gishkori, Z. (2011). Indo-Pak composite dialogue: No movement on Sir Creek talks. *The Express Tribune*. 22. 5. 2011 (<https://tribune.com.pk/story/173672/indo-pak-composite-dialogue-no-movement-on-sir-creek-talks/>, 16. 2. 2019).

Gleditsch et al. (2002). *UCDP/PRIO Armed Conflict Dataset Codebook. Version 18.12*. (Oslo: International Peace Research Institute).

Harris, M. (2018). Update: World Bank denies Pakistan's request for court of arbitration over India's Kishanganga. *Hydro World*. 25. 5. 2018 (<https://www.hydroworld.com/articles/2018/05/update-world-bank-denies-pakistan-s-request-for-court-of-arbitration-over-india-s-kishanganga.html>, 15. 3. 2019).

Hashim, A. (2014). Timeline: India-Pakistan relations. *Aljazeera*. 27. 5. 2014 (<https://www.aljazeera.com/indepth/spotlight/kashmirtheforgottenconflict/2011/06/2011615113058224115.html>, 6. 2. 2019).

Hemalatha, K. (2018). Kashmir: Melting glaciers threaten Ladakh's nature. *Aljazeera*. 22. 5. 2018 (<https://www.aljazeera.com/indepth/features/kashmir-melting-glaciers-threaten-ladakh-nature-180513080600731.html>, 6. 2. 2019).

HIK (nedatováno). *Methodology of the Heidelberg Conflict Research* (<https://hiik.de/hiik/methodology/?lang=en>, 31. 1. 2019).

Homer-Dixon, T. – Gizewski, P. (1996). *Environmental Scarcity and Violent Conflict: The Case of Pakistan* (<https://homerdixon.com/environmental-scarcity-and-violent-conflict-the-case-of-pakistan/>, 1. 2. 2019).

Homer-Dixon, T. – Percival, V. (nedatováno). *Project on environmental scarcities, state capacity, & civil violence. Case Study of Bihar, India* (<https://homerdixon.com/environmental-scarcities-state-capacity-and-civil-violence/india/>, 1. 2. 2019).

Kalra, A. – Hashim, A. (2015). India-Pakistan peace talks collapse, deadlock sours relations. *Reuters*. 23. 4. 2015 (<https://www.reuters.com/article/us-pakistan-india-talks/india-pakistan-peace-talks-collapse-deadlock-sours-relations-idUSKCN0QR0DI20150823>, 6. 2. 2019).

Nadkarni, J. G. (2001). Looking for peace on the Arabian Sea. *Rediff*. 11. 6. 2001. (<https://www.rediff.com/news/2001/jun/11nad.htm>, 16. 2. 2019).

Pakistan Today (2019). India postpones Indus River basin inspection. *Pakistan Today*. 10. 3. 2019 (<https://www.pakistantoday.com.pk/2019/03/10/india-postpones-indus-river-basin-inspection/>, 16. 3. 2019).

Pestel, E. (1972). *The Limits to Growth: A Report to The Club of Rome. Short Version of the Limits to Growth* (<http://www.clubofrome.org/docs/limits.rtf>, 1. 2. 2019).

Ramesh, R. – Dodd, V (2008). Mumbai terror attacks: India fury at Pakistan as bloody siege is crushed. *The Guardian*. 30. 11. 2008 (<https://www.theguardian.com/world/2008/nov/30/mumbai-terror-attacks-india3>, 6. 2. 2019).

RDF (nedatováno a). *About us*. (<https://rdfoundation.org.pk/about/>, 15. 3. 2019).

RDF (nedatováno b). *Research and development of Solar Desalination Stills for the communities of the Coastal Areas*. (<https://web.archive.org/web/20120426005215/http://www.rdfoundation.org.pk/orurprojects/oxfam.php>, 15. 3. 2019).

Saberin, Z. (2018). India cancels talks with Pakistan over 'brutal killings'. *Aljazeera*. 21. 9. 2018 (<https://www.aljazeera.com/news/2018/09/india-cancels-talks-pakistan-brutal-killings-180921131647627.html>, 6. 2. 2019).

Sandia National Laboratories (nedatováno). *About Sandia*. (<https://www.sandia.gov/about/index.html>, 6. 2. 2019).

Shakil, M. (2013). India considering Pakistan suggestion for talks on water, Sir Creek. *News 18*. 28. 7. 2013 (<https://www.news18.com/news/india/india-considering-pakistan-suggestion-for-talks-on-water-sir-creek-627169.html>, 16. 2. 2019).

Sharma, N. – Ahmad, M. (2013). Attack at Kashmir military post kills 5 Indian soldiers. *CNN*. 6. 8. 2013 (<https://edition.cnn.com/2013/08/06/world/asia/india-kashmir-soldier-deaths/index.html>, 6. 2. 2019).

The Economic Times (2018 a). Pakistan's Foreign Minister discusses India's construction on Kishanganga with World Bank Chief. *The Economic Times* 25. 9. 2018 (<https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/pakistans-foreign-minister-discusses-indias-construction-on-kishanganga-with-world-bank-chief/articleshow/65953363.cms>, 15. 3. 2019).

The Economic Times (2018 b). Siachen issue part of larger problem with Pakistan: Government. *The Economic Times* 12. 7. 2018 (<https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/siachen-issue-part-of-larger-problem-with-pakistan-government/articleshow/57689511.cms>, 15. 3. 2019).

The Guardian (2016). Indian soldier found alive after six days buried under avalanche. *The Guardian*. 9. 2. 2016 (<https://www.theguardian.com/world/2016/feb/09/indian-soldier-found-alive-after-six-days-buried-under-avalanche>, 6. 2. 2019).

The Permanent Court of Arbitration (2013). *The Court of Arbitration Constituted in Accordance with the Indus Waters Treaty 1960 Between the Government of India and the Government of Pakistan Signed on 19 September 1960*. 18. 2. 2013 (<https://pcacases.com/web/sendAttach/1681>, 15. 3. 2019).

The Source (2016). Pakistan: World Bank provides loan for management of Indus basin. *The Source Magazine* 1. 3. 2016 (<https://www.thesourcemagazine.org/pakistan-world-bank-provides-loan-for-management-of-indus-basin/>, 15. 3. 2019).

The Week (2018). Cancellation of Indo-Pak foreign ministers' meeting 'disappointing': Pakistan. *The Week*. 11. 10. 2018 (<https://www.theweek.in/news/world/2018/10/11/Cancellation-of-Indo-Pak-foreign-ministers-meeting-disappointing-Pakistan.html>, 16. 2. 2019).

UCDP (nedatováno). *UCDP/PRIO Armed Conflict Dataset version 18.1*. (<https://ucdp.uu.se/downloads/#d3>, 16. 2. 2019).

UN Environment (nedatováno). *Environmental cooperation for peacebuilding* (<https://www.unenvironment.org/explore-topics/disasters-conflicts/what-we-do/recovery/environmental-cooperation-peacebuilding>, 1. 2. 2019).

UNDP (nedatováno). *Revive/Reconstruct the Forest Management System of Panhwar Forest Taluka Sujawal District Thatta* (<https://sgp.undp.org/spacial-itemid-projects-landing-page/spacial-itemid-project-search-results/spacial-itemid-project-detailpage.html?view=projectdetail&id=14916>, 15. 3. 2019).

United Nations (2011). *Communication from the Government of Pakistan*. 6. 12. 2011 (http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/DEPOSIT/communicationsredeposit/mzn76_2011_pak.pdf, 16. 2. 2019).

United Nations (1972). *Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment* (<http://www.un-documents.net/unchedec.htm>, 1. 2. 2019).

United Nations (2010). *Deposit by India of a list of geographical coordinates of points, pursuant to article 16, paragraph 2, of the Convencion*. 17. 2. 2010 (http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/mzn_s/mzn76ef.pdf, 16. 2. 2019).

Upadhyay, P. K. (2013). *Siachen: Possible New International Moves for 'Mediation'*. 20. 3. 2013 (https://idsa.in/idsacomments/SiachenPossibleNewInternationalMovesforMediation_pkupadhyay_200313, 6. 2. 2019).

World Bank (1960). *Indus Waters Treaty*. (<https://siteresources.worldbank.org/INTSOUTHASIA/Resources/223497-1105737253588/IndusWatersTreaty1960.pdf>, 15. 3. 2019).

World Bank (2016). *World Bank Declares Pause to Protect Indus Waters Treaty*. 12. 12. 2016 (<http://www.worldbank.org/en/news/press->

release/2016/12/12/world-bank-declares-pause-protect-indus-water-treaty, 15. 3. 2019).

WWF (nedatováno c). *The Threat of Climate Change to the Indus* (https://wwf.panda.org/our_work/water/freshwater_problems/river_decline/10_rivers_risk/indus/indus_threats/, 15. 3. 2019).

WWF (nedatováno b). *Indus River Dolphin*. (https://www.wwfpak.org/wildlife/indus_dolphin.php, 15. 3. 2019).

WWF (nedatováno d). *Water Security*. (<http://www.wwfpak.org/freshwater/WaterSecurity.php>, 15. 3. 2019).

WWF (nedatováno a). *Central Indus Wetlands Complex*. (<http://www.wwfpak.org/ecoregions/CentralIndusWetlandsComplex.php>, 15. 3. 2019).

Resumé

We have been witnessing environmental degradation – glaciers melt, many countries have problems with lack of water, deforestation and desertification. Nevertheless, environmental security is a topic that is not given much attention in international relations, even though scientists began to deal with environmental issues in early 1960s. In the context of environmental security topics, the idea of using environmental cooperation as a tool to solve environmental and non-environmental conflicts was developed in 1990s.

The topic of my master thesis is whether environmental cooperation can be used as a tool for conflict transformation and resolution, namely the case of India and Pakistan. The relationship between these countries has been complicated since decolonization, precisely since 1947. Since then, states have been in war a few times and the conflict has not been satisfactorily resolved. Despite unsatisfactory political relations and recurrent violent clashes, there is talk of the possibility of environmental cooperation that could have a positive impact on both states and help to improve their relations.

I have researched environmental cooperation in three specific cases – the Siachen Glacier, the Sir Creek and the sharing of Indus River. The main idea of this thesis, that environmental cooperation can ease the tensions or resolve the conflict, was not confirmed. In the case of the Siachen Glacier and Sir Creek, there are suggestions for resolving disputes from international or non-profit organizations such as the creating there a peace park. This cooperation cannot be started without the permission of the political leaders of both countries, but they are not able to separate this cooperation from the Kashmir conflict. In the case of the Indus River, the states have made agreement in 1960 – Indus Waters Treaty. The treaty is abided by both states, which is admirable success, but it did not contribute to another cooperation of India-Pakistan relations. At present, scientists say there is a need of revision of the treaty due to climate change. So, in the years to come, it will be clear whether states are able to change the treaty and cooperate for environmental reasons.